

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KUR'ÂN OKUMA VE KIRAAT İLMİ BİLİM DALI

ÜBEY B. KA'B VE KIRAAT İLMİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Zülal BALA

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Cemil KÜÇÜK

VAN-2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Zülal BALA tarafından hazırlanan “Übey b. Ka’b ve Kıraat İlmindeki Yeri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cemil KÜÇÜK Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Cemil KÜÇÜK Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Rıfat ABLAY Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Dicle Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Charif Murad Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Yedek Üye : Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	21/09/2022
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

**bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullen-
diğimi beyan ederim. 21.09.2022**

(İmza)

ZÜLAL BALA

(Yüksek Lisans Tezi)

Zülal BALA

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2022

ÜBEY B. KA'B VE KIRAAT İLMİNDEKİ YERİ

ÖZET

Kıraat ilmi, Kur'ân'ın anlaşılması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Kur'ân'ı bizzat Rasûlullah 'tan birçok vecihle alan sahabe nesli, kıraatleri en duru şekilde onları izleyen nesillere aktararak, diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi Kıraat ilminde de önemli bir yere sahip olmuşlardır. Çalışmamızda bu önemli nesilden biri olan, Kur'ân'a hizmetiyle Hz. Peygamber tarafından “Seyyidü'l-Kurrâ” adını alarak övgüsüne mazhar olmuş, ismi bizzat Allah Teâlâ tarafından anılarak en güzel müjdeye nail olan, Allah'ın seçtiği muallim, seçkin kurrâ sâhabî Übey b. Ka'b tanıtılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hayatı, ilmi kişiliği, Hz. Peygamber dönemindeki hizmetleri, Halifeler döneminde üstlendiği önemli görevler ve diğer İslâmî ilimlere olan katkıları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise kıraat ilmine olan katkısı, kaynaklar ışığında ele alınarak, kıraatteki konumu, şahsî mushafı ve mushafındaki ayetlerin kıraat ilmi bağlamında değerlendirilmeleri ile kıraat tarihindeki önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamız genel bir değerlendirme ile kanaatlerimizi sunarak sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Sahâbe, Kıraat, Mushaf, Übey b. Ka'b

Sayfa Sayısı: vii+67

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Cemil KÜÇÜK

(Master's Thesis)

Zülal BALA

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

September, 2022

UBEY B. KA'B AND HIS PLACE IN THE QIRAAT SCIENCE

ABSTRACT

The science of kiraat is of great importance in terms of understanding the Qur'an. The companion generation, who received many versions from the Messenger of Allah himself, had an important place in the science of Kiraat as in other Islamic sciences by passing on the Qurans to us in the most clear way. In our study, one of this important generation, Ubey b Kab, who was praised by the Prophet Muhammad as "Seyyidul Kurrâ" for his service to the Qur'an, whose name was mentioned by Allah-u-Allah himself and who had the best gospel, was chosen by Allah as a teacher and was a distinguished companion, was introduced.

Our study consists of two parts. In the first chapter, information about his life, his scientific personality, his services during the Prophet Muhammad period, his important duties during the Hulefâ-i Rashid period and his contributions to other Islamic sciences are given. In the second part of the study, his place in the kiraat science, his mushaf, the evaluation of verses of Qur'an in his mushaf in the context of kiraat and his importance in the history of kiraat science was tried to put forward by discussing his contribution to kiraat science in the light of sources. We completed our study with a general evaluation and conclusion section by presenting our opinions.

Keywords: Quran, Sahâbe, Qıraat, Mushaf, Ubey b. Ka'b

Quantity of Page: vii+67

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Cemil KÜÇÜK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu.....	1
B. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
C. Araştırmanın metodu ve Kaynakları	2
1.ÜBEY B. KA’B’IN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE İSLAM’A HİZMETLERİ	3
1.1. Hayatı.....	3
1.1.1. Doğumu ve Nesebi.....	3
1.1.2. Ailesi	3
1.1.3. Lakabı ve Künyesi	4
1.1.4. İslâm’a Girişi	5
1.1.5. Vahiy Kâtipliği.....	6
1.1.6. Katıldığı Savaşlar.....	7
1.1.7. Vefatı (ö.33/654).....	9
1.2. İslâm’a Hizmeti	9
1.2.1. Halifeler Dönemi	9
1.2.1.1. Hz. Ebubekir Dönemi (11-13/632-634)	9
1.2.1.2. Hz. Ömer Dönemi (13-23/634-644).....	10
1.2.1.3. Hz. Osman Dönemi (23-35/644-656).....	11
1.4. İlmî Kişiliği.....	13
1.4.1. Hadis Bilgisi.....	13
1.4.2. Fıkıh Bilgisi	14
1.4.3. Tefsir Bilgisi	15

2. ÜBEY B. KA'B'IN KIRAATİ VE KIRAAT İLMİNDEKİ YERİ.....	18
2.1. Kıraat İlmî.....	18
2.2. Übey b. Ka'b'ın Kıraat İlmindeki Yeri	19
2.2.1. Übey b. Ka'b'ın Yedi Harfle İlgili Rivayet Ettiği Hadisler	20
2.2.2. Übey b. Ka'b'ın Kıraatçılığı	22
2.2.2.1. Übey b. Ka'b'ın Kıraat-ı Aşere Silsilelerindeki Yeri.....	24
2.2.2.2. Übey b. Ka'b'ın Sahih Kabul Edilen Okuyuşları.....	25
2.2.2.3. Übey b. Ka'b'ın Sahih Kabul Edilmeyen Okuyuşları.....	26
2.2.2.4. Resmi Mushafa Uygun Olup Mütevatir Derecesine Ulaşamayan Kıraatleri ...	33
2.2.2.5. Übey b. Ka'b'ın Gramer Açısından Kıraatindeki Farklılıklar	34
2.3. Übey b. Ka'b'ın Mushaf'ı	38
2.3.1. İbn Nedim'e Göre Übey b. Ka'b'ın Mushaf'ının Tertibi.....	41
2.3.2 Süyûtî'ye Göre Übey b. Ka'b'ın Mushaf'ının Tertibi	43
2.4. Übey b. Ka'b'ın Farklı Okuyuşlarının Diğer İslami İlimlere Yansımaları	45
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	65
ÖZGEÇMİŞ	
TEZİN ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a. g. e.

Adı geçen eser

a. g. m.

Adı geçen makale

a. s.

Aleyhi's-Selam

AÜİFD

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

b.

Bin/İbn (oğlu)

bkz.

Bakınız

c.

Cilt

c. c.

Celle Celâlühü

çev.

Çeviren

DİA

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

DİB

Diyanet İşleri Başkanlığı

d. n.

Dipnot

h.

Hicrî

Hız.

Hazreti

İFAV

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınevi

İSAM

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

Nşr.

Neşreden

ö.

Ölüm tarihi

r. a.

Radiyallâhü anhu/anhâ

s. a. s.

Sallallahü Aleyhi ve Sellem

Thk.

Tahkik eden

ÖNSÖZ

Yüce Allah'ın insanlığa gönderdiği son ilahi mesaj olan Kur'an'ı Kerim, inananlar için hidayet kaynağı hem dünya hem de ahiret yurdunun mutluluk rehberidir. Müslümanlar kıyamete kadar sürecek olan bu mucize kitabı inzal olduğu ilk günden bugüne kadar anlamaya çalışmaktadır. Kur'an'ı anlama hususunda en önde olan isim hiç şüphesiz ki Hz. Peygamber'dir (s.a.s). Hayatı boyunca en önde olmakla kalmayıp, sahâbe-i kirâmı'da bu konuda en güzel şekilde yetiştirmiştir. Rasûlullah'ın vefatı ile bu kutlu görev ashaba intikal etmiştir.

Allah Rasûlünün kıymetli dostları ve yol arkadaşları olan Ashâb-ı Kiram bizim için her daim örnek nesil olmuştur. Vahyin nüzul ortamına şahit olan, Hz. Peygamber'in uygulamalarını bizzat gören, O'ndan gördüklerini bizlere intikal ettiren ashâb, Kur'an konusunda Rasûl'den sonra bizlere ilk kaynak olmuşlardır.

Ashâb vahyin, siyerin ve sünnetin bizlere ulaşması hususunda önemli bir değerdir. Bu yüzden sahabeyi tanımak Allah Rasûlünün tebliğini, mücadelesini, davasını anlamaktır. En büyük servetimiz olan Kur'an'ın bugünlere kadar nasıl korunduğunu, hangi bedeller ödenerek bizlere ulaştığını bilmektir. Sahabeyi okumak klasik bir biyografi okumaktan öte, Allah'ın bize gönderdiği mucize kitabı anlamak ve onu yaşamaktır. Onlar ilahi mucizenin muhafızlarıdır. "İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz" (Âli İmrân 3/110) ayetinin vücut bulmuş topluluk halidir.

Hiz. Peygamber'in ilk muhatapları olan sahabenin bu nedenlerden dolayı Kur'an'ı anlama konusunda bizler için arz ettiği önem büyüktür. Kur'an'ı anlama biçimleri, yaptıkları tefsirler ve mushafa yaklaşım tarzları bizler için birer rehber niteliğindedir. Çalışmamızda bu kıymetli şahsiyetlerden biri olan, Kur'an'a olan hizmeti ile yaşamı boyunca her dönemde adından bahsettiren, bilgisi ve tecrübesiyle otorite sahabilerden biri olan Übey b. Ka'b'ı ele almaya çalıştık. Kur'an'a olan sevgisiyle Hiz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olmuş nadir sahabilerden biri olan Übey, kıraatini bizzat Rasûlullah 'tan alma şerefine nail olmuştur. İmamlık görevini yaptığı Medine Tefsir okulunda, Abdullah b. Abbas gibi kıymetli şahsiyetleri yetiştirmiştir. Kıraat ilmine kattığı değeri, yaşamı boyunca yaptığı hizmetleri ele aldığımız bu müstakil eserde, ilme adanmış bir ömrü yazmanın bizler için onur vesilesi olduğunu belirtmek isteriz.

İslâm'a adanmış kıymetli bir ömrü kaleme aldığımız bu çalışmanın, konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar yol gösteren, desteğini esirgemeyen ve ilmi görüşlerinden istifade ettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Cemil KÜÇÜK'e en içten teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca çalışmayı yaptığım süre boyunca desteğiyle yanımda olan eşim Ferhat Bey'e, çalışırken yeteri kadar vakit ayıramadığım kızlarım Zeynep Nisa ve Elif Erva'ya, ayrıca çalışma yaptığım süre boyunca bana her daim destek olan kıymetli dostum Derya HASANOĞLU'na teşekkürlerimi iletiyorum.

Gayret bizden, Muvaffakiyet Allah'tandır.

ZÜLAL BALA

VAN-2022

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Tez çalışmamızın temel konusu Übey b. Ka'b'ın kıraati olacaktır. Kendisine ait mushafı ve mushafındaki farklılıkları, ayrıca mushafına dair değerlendirmeleri detaylı bir şekilde açıklamaya çalışacağız. Sûreleri tertip şekli, Mushafındaki tefsir kabilinden olan ibarelerin değerlendirilmesi ve rivayetlerini kategoriler halinde detaylı bir şekilde aktarmaya gayret edeceğiz.

B. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Kur'ân ilimleri arasında önemli bir yere sahip olan Kıraat İlmi, Kur'ân'ı Kerim'i anlama ve yorumlamada önemli bir rolü sahiplenmiştir. Mu'ciz olan kelamın anlaşılmasına katkı sağlayarak kapalı olan ifadelerin açıklığa kavuşmasına ve değişik anlamlar elde edilmesine imkân sağlamıştır.

Kur'ân ahlâkı ile ahlaklanan Allah Rasûlünün kıraate dair bilgilerini, ilk dönem Müslümanları olan ve efendimizden bizzat öğrenen sahabe-i kiram vesilesi ile öğrenebiliriz. Sahabe nesli araştırılmaya, yazılmaya ve gelecek nesillere aktarılmaya değer önemli kıymetlerimizdir. Bu yüzden sahabenin tümünün bizim için önemi büyüktür.

Çalışmamızda bu kıymetli nesilden olan Übey b. Ka'b'ın, mushafı ve mushaf'ında olduğu rivayet edilen farklılıkların neler olduğunu kaynaklar ışığında açıklamaya çalışacağız. Übey b. Ka'b'a dair farklı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak kıraati üzerine müstakil olarak bir çalışmanın bulunmaması bizi bu çalışmaya sevk eden en önemli nedenlerden biridir. Kıraatin ilmi olarak ilerleme sürecinde büyük bir öneme sahip olan ve yedi kıraat imamının isnadının, muttasıl olarak kendisine ulaştığı Übey b. Ka'b'ın kıraatine dair müstakil bir akademik çalışmanın olmaması, yapılan çalışmalarda ise kısa bilgiler ışığında yer verilmesi kıraati konusunda mevcut olan sorulara cevap niteliğinde yetersiz kalmaktadır.

Kıraatine ve Mushafına ait bilgileri tek bir çalışmada toplayarak, bu konuda ki eksikliği gidermeyi amaçladığımız bu çalışmada, Kıraati, Mushafı ve Mushaf'ında ki farklı okuyuşlara ait bilgileri açıklamaya gayret edeceğiz. Çalışmanın ilk bölümünde Kur'ân'ın ilk muhatabı olan sahabenin inananlar için arz ettiği öneme değineceğiz. Übey b. Ka'b'ın hayatına, yaptığı çalışmalara, Cem ve İstinsahta ki önemli rollerine dair bilgilere yer vermeye çalışacağız.

Kur'ân'a olan hizmetiyle her dönemde adından söz ettiren bu önemli sahâbinin Kıraat ilmine olan katkısı, kendisine ait olan Mushafı ve bu Mushafta yer alan farklı okuyuşlara dair değerlendirmeler yapıp, Mushafına ait bilgileri vermeye çalışacağız. Kıraatini ön planda tutarak ele alacağımız çalışmamızda hayatı boyunca Kur'ân'a ve diğer ilimlerdeki yapmış olduğu hizmetlere yer vermeye gayret göstereceğiz.

C. Araştırmanın metodu ve Kaynakları

“Übey b. Ka'b ve Kıraat İlmindeki Yeri” adlı çalışmamızda kullanacağımız metod, birincil kaynaklara ulaşp, tüm veriler toplandıktan sonra gözden geçirilerek, gereken analizlerin yapılmasından sonra aktarımı yapılan dokümantasyon metodudur. Temeli doküman analizi olan bu metod ile yapacağımız çalışmada bilgiler birkaç kaynak ile teyit edilip, gereken doğrulama yapıldıktan sonra çıkarılan sonuçlar kaynakları ile aktarılacaktır.

Çalışmamızda kullanacağımız temel kaynaklar şunlar olacaktır; dil bilimsel tefsirler, kıraat farklılıklarına yönelik yazılmış ilk dönem Tefsirleri, Kıraat İlminin hususi temel kaynakları, Kur'ân tarihi kitapları, temel Hadis kaynakları, Ansiklopediler ve bu alandaki bilimsel çalışmalar.

Übey b. Ka'b'ın kıraat anlayışını tespit etmeye çalışacağımız bu çalışmada diğer ahabın da kıraate dair rivayetlerini ekleyerek, bir bütün halinde kıraat rivayetlerini aktarmaya çalışacağız.

1.ÜBEY B. KA'B'IN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE İSLAM'A HİZMETLERİ

1.1. Hayatı

Übey b. Ka'b'ın İslâm öncesi hayatına dair detaylı bilgilere kaynaklarda rastlanmamaktadır. Ancak kaydedilen bilgiler incelendiğinde kendisinin erken yaşlarda okuma-yazma bildiği rivayet edilir.¹ Ayrıca Tevrat ve İncil'i okuyarak zamanını değerlendirdiği yine geçen bilgiler arasındadır.²

1.1.1. Doğumu ve Nesebi

Medine şehri inanç ve etnik yapı bakımından Mekke şehrine nazaran daha farklı idi. Araplar dışında Yahudilerinde yaşadığı nakledilmektedir. Şehirde Evs ve Hazrec Medine'nin yerleşik iki büyük Arap kabilesi idi.³ Kaynaklarda geçen bilgilere göre Übey b. Ka'b, Medine'deki iki büyük kabileden biri olan Hazrec kabilesinin Neccaroğulları 'ın alt kolu olan Hudeyleoğulları ailesindendir.⁴ Doğumu ile ilgili net bilgilere sahip olmamakla birlikte hayatını genel açıyla incelediğimizde Medine'de doğduğu anlaşılabılır. Nesebi ise; Übey b. Ka'b b. Kays b. Übeyd b. Zeyd b. Muâviye b. Malik b. en-Neccâr el-Ensâri el- Hazreci şeklinde idi.⁵

1.1.2. Ailesi

Übey b. Ka'b'ın annesi Suheyle bint Esved'dir.⁶ Annesi ile babasının nesep itibariyle Neccaroğullarında birleştiği görülmektedir.⁷ Hz, Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'in Neccaroğullarına mensup Selma adında bir kadının oğlu olduğu bu nedenle Übey b. Ka'b ile Allah Rasûlü arasında akrabalık bağı bulunduğu dair bilgi kaynaklarda yer almaktadır.⁸ İlk eşi olan Ümmü't-Tufeyl bint Tufeyl 'den Muhammed ve Tufeyl adında iki erkek evladı dünyaya gelmiştir.⁹ Tufeyl ve Muhammed diğer kardeşlerine göre daha tanınır bir konumda

¹ Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *Kitâbü't-tabakati'l-kebir*, çev. Adnan Demircan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 3/572.

² İbnü'l Esir, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahabe*, thk. Ali Muhammed Muavviz- Adil Ahmed Abdülmevcud (Beyrut: Dâru'l- kütübi'l-İlmiyye, t.s), 1/169.

³ Mehmet Dalkılıç, *Hiz. Übey b. Ka'b*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 13.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/571.

⁵ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el- Askalanî, *el-isâbe fi temyizi's-sahabe*, çev. Seyfullah Erdoğan (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2008), 431.

⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/572.

⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/169.

⁸ Tâberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Fazl İbrahim, (Beyrut: Dâru't-Türas, 1387/1967), 2/246-248.

⁹ İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî, *el-Maârif*, (Mısır: Dâru'l- kütübi'l-Mısriyye, 1353/1934), 113.

idiler. Çünkü ikisi de Übey b. Ka'b dan hadis rivayet etmişlerdi.¹⁰ İkinci eşi olan Habibe bint Sehl'den ise Ümmü Amr adında bir kız çocuğu ve Hazm, Abdullah, Rebi isimli üç erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.¹¹

1.1.3. Lakabı ve Künyesi

Übey b. Ka'b'a verilen üç lakap;

Seyyidü'l-Kurrâ: Kur'an'ı en iyi okuyanlardan biri olmasından dolayı ashâb-ı kiram içerisinde bu lakap verilmiştir.¹²

Seyyidü'l-Ensâr: "Ensâr'ın efendisi". Bu lakap ile kendisine bizzat Hz. Peygamber'in hitap ettiği görülmektedir.¹³

Utbe b. Abdillâh b. Amr'dan şöyle rivayet edilmektedir: *"Bana babam dedemden şu sözü nakletti: Ben bir bayram günü Allah Resul'ünün yanında idim. "Bana Ensar'ın efendisini çağırın" buyurdu. Übey b. Ka'b'ı çağırdılar. Ona: "Übey! Hemen namazgaha gidip orasını temizlet. İnsanlara da söyle, (namazgaha) çıksınlar" buyurdu. Übey kapıya kadar gitti. Sonra dönüp "Ya Rasûlullah! Kadınlar da çıkacaklar mı?" diye sordu. "Ergenlik çağına gelmiş genç kızlar, adet gören kadınlar da insanlarla birlikte bu çağrıya icabet etsinler" buyurdu.*¹⁴ Rivayetten de anlaşılacağı üzere "Seyyidü'l-Ensâr" lakabı Rasûlullah tarafından kendisine verilmiştir.

Seyyidü'l-Müslimin: Kaynaklarda geçen rivayetlere göre bu lakap ile Hz. Ömer'in kendisine hitap ettiğini görmekteyiz.¹⁵

Cabir veya Cüveybir 'den rivayet edilir ki: *"Halifeliği zamanında Ömer'den bir ihtiyacımın giderilmesini istemiştım. O sırada yanında beyaz saçlı ve beyaz elbiseli bir adam vardı. Bu adam dedi ki: "Şüphesiz dünyada bizi ahirete ulaştıracak armağanlar vardır. Ahirette karşılığını alacağımız ameller bu dünyada işlenmektedir." "Ey Müminlerin Emiri!*

¹⁰ Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 1/390.

¹¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/572.

¹² İbn Hacer Askalanî, *el-İsâbe*, 432.

¹³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1/169.

¹⁴ Nureddin b. Ali b. Ebu Bekir b. Süleyman el-Heysemî, *Mecmeü'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*. thk. Hüsâmeddin el-Kutsî, (Kahire: Mektebet'ül Kutsî, 1414/1994), 2/200; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 1/396.

¹⁵ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 113.

Kim bu adam?" diye sordum. Ömer, "Bu zat, Müslümanların efendisi Übey b. Ka'b 'tır:'" dedi.¹⁶

Übey b. Ka'b'ın lakapları dışında iki künyesinin olduğu da nakledilmektedir. İlk künyesi Rasûlullah tarafından kendisine verilen **Ebü'l-Münzir**'dir.¹⁷ İkinci künyesi ise **Ebu't-Tufeyl**'dir. Bu künye Hz. Ömer tarafından oğlu et-Tufeyl dünyaya geldiğinde verilmiştir.¹⁸

1.1.4. İslâm'a Girişi

Übey b. Ka'b'ın Müslüman olmadan önce diğer mukaddes kitapları okuduğundan bahsetmiştik. Okuduktan sonra tetkik etmesi¹⁹ Tevrat ve İncil hakkında bilgi sahibi olduğunu, ayrıca Yahudiliği ve Hristiyanlığı iyi bildiğini göstermektedir. Muhtevasına ve akidelerine dair bilgi sahibi olduğu bu iki din ile yeni bir din olan İslâmiyet'i karşılaştırmaması imkansızdı. Übey'in, İslâm'ı kabulünde bu durumun varlığının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Übey b. Ka'b'ın Müslüman oluşu İslâmiyet'in Mekke dışına çıkıp Medine'ye ulaştığı döneme denk gelmektedir. Übey'in kabilesi olan Hazrec 'den altı kişilik bir heyetin Mekke'ye gitmesi ve Akabe mevkiinde Hz. Peygamber ile görüşüp İslâm'ı kabul etmeleri ile İslâmiyet Medine'ye girmiş oldu. Bu hadise ile Übey b. Ka'b İslâm dini ile tanışmış oldu.²⁰ I. Akabe Biatinden sonra Allah Rasûlünün Medine'ye ilk davetçi olarak gönderdiği Mus'ab b. Umeyr'in Kur'ân'ı okutması, İslâm'ı öğretmesi ile Müslüman olanların sayısı yükseldi. Daha sonra ertesi yıl II. Akabe Biatı gerçekleşti. Rivayetlere göre; Übey b. Ka'b gerçekleşen bu İkinci Akabe Biatinde yer aldı ve Rasûlullah'a biat etti.²¹ Tüm bilgiler ışığında diyebiliriz ki; Übey b. Ka'b Allah Rasûlü Medine'ye hicret etmeden önce Müslüman oldu.

Medine'ye hicretten sonra ise Allah Rasûlü mescidi nebevinin inşasına başladı. Mescidin inşası esnasında Ensar ve Muhaciri kardeş kıldı. Ensar'ın içinde Übey b. Ka'b 'da

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/572.

¹⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/169.

¹⁸ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *El-istiâb fî ma'rifeti'l-ashab*. nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, (Beyrut: Daru'l Ceylün, 1412/1992), 4/944.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/345.

²⁰ Kemal Atik, "Übey b. Ka'b ve Kur'ân ilmindeki yeri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*/4, Kayseri, 1987.

²¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/571- 572.

bulunuyordu. Kaynaklarda onun kardeşi olarak iki isimden bahsedilir. Talha b. Übeydullah ve Said b. Zeyd'dir.²² Artık Übey, İslâm hizmetine başlamış bulunmaktaydı.

1.1.5. Vahiy Kâtipliği

Cahiliye döneminde okuma-yazma bilenlerin sayısı oldukça az idi.²³ Yine bu dönemde Evs ve Hazrec kabilelerinden bazı çocuklara Yahudiler, Arap yazısının bir kısmını öğretmişlerdi. Bunların içinde Übey b. Ka'b'ın da olduğu bilinmektedir.

Übey b. Ka'b'ın okuma-yazma bilmesi hicret sonrası dönemde ön plana çıkan bir isim olmasında en büyük etkenlerden biri oldu. Bu durum ona en güzel avantajı sağlayarak kendisinin Allah Rasûlüne vahiy kâtipliği yapmasının önünü açtı. Ve Übey b. Ka'b Ensar kabilesinden Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yapan ilk kişi oldu.²⁴

Medine'ye hicret ile birlikte Kur'ân'a olan hizmet giderek arttı. Kendisini Kur'ân hizmetine adanmışlar arasında bulunan Übey b. Ka'b hem vahiy kâtipliği yaparak hem de öğretmenlik görevini yerine getirerek hizmet ediyordu. Vahiy kâtipliği görevine başlayan Übey, Allah Rasûlüne gelen vahiyi önce yazar, daha sonra ezberlerdi. Bunları tamamladıktan sonra ise Hz. Peygamber'e vahiyi arz ederdi.²⁵ Kur'ân'ı sekiz günde okuyarak ²⁶ ve Kur'ân'ı ezber bilen seçkin sâhabîler arasında yer alarak Hz. Peygamber'in çok kez iltifatlarına mazhar olmuştur.²⁷ Rivayette geçen Allah Rasûlünün "Ümmetimin en iyi okuyanı Übey'dir." hadis-i Şerif'i, Übey b. Ka'b'a edilen mazhariyeti açıkça ifade etmektedir.²⁸ Übey'in Kur'ân'a olan bu sevgisi onun her daim faziletini arttırırdı.

Übey b. Ka'b'ın hem Hz. Peygamber tarafından hem de ashâb tarafından methedildiği gelen rivayetlerde görülmektedir. Câbir'den nakledildiğine göre; "*Halifeliği zamanında Ömer'den bir ihtiyacımın giderilmesini istemiştin. O sırada yanında beyaz saçlı ve beyaz elbiseli bir adam vardı. Bu adam dedi ki: "Şüphesiz dünyada bizi ahirete ulaştıracak armağanlar vardır. Ahirette karşılığını alacağımız ameller bu dünyada işlenmektedir."* "Ey Müminlerin Emiri! Kim bu adam?" diye sordum. Ömer, "Bu zat, Müslümanların Efendisi Übey b. Ka'b 'tır" dedi.

²² İbn Sa'd, *Tabakat*, 8/243.

²³ İbn Manzûr, *Muhtasar târihu dımaşk*, thk. Rûhiye en-Nuhhâs-Riyad Abdülhamit Murat-Muhammed Muti, (Suriye: Dâru'l-Fikr, 1417/1984), 2/331.

²⁴ Belâzûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, (thk: Süheyl Zekkâr, Riyâd Zirikli, (Beyrut: Dâru'l-Fikr 1417/1996) 1/531.

²⁵ Bünyamin Erul, *Übey b. Ka'b*, DİA, İstanbul, 2012.

²⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/572.

²⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/462.

²⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/346.

Kur'ân aşkıyla yanan Übey, Cebrail'in sedasına da şahit olmuştur. “Übey b. Ka'b bir gün Hz. Peygamber'in yanına gelerek başından geçenleri anlatır. “Ya Rasûlullah! Mescide gelmişim, bir müddet sonra sesler duymaya başladım. Dikkat ettim, o sesin sahibi şöyle bir dua okudu. Bende bu duayı ezberledim. Kimdi o sesin sahibi? Hz. Peygamber Übey'i dinledikten sonra buyurdu ki: “O sesin sahibi Cebrail'di. Sana ve senin aracılığın ile bu ümmete o duayı öğretmek istedi”.²⁹ Rivayette nasıl güzel bir şerefe nail olduğunu görmekteyiz.

Yine Hz. Ömer'in Câbiye'de irad ettiği hutbesinde “Fıkıhtan bir şey sormak isteyen Muaz b. Cebel'e gelsin, feraizden bir şey sormak isteyen Zeyd'e gelsin, Kur'ân'dan bir şey öğrenmek isteyen Übey b. Ka'b'a gelsin ve mal isteyende bana gelsin. Çünkü Allah beni, malların hazinedarı ve bölüştürücüsü kıldı.” dedi.³⁰

Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini yapan Übey, gelen vahyi yazdıktan sonra hıfz ederek, hem de muallim görevi ile öğrencileri yetiştirerek, Kur'ân'a hizmet için elinden geleni yapmış ve her türlü fedakârlığı göstererek herkesin sevgisini kazanmıştır. Yaptığı bu hizmetlerle Kur'ân denildi mi akla gelen ilk sahabilerden biri olmuştur.

Übey, Kur'ân'a olan sevgisini şöyle ifade eder: “Kur'ân en mükemmel yasa/kanun, en mükemmel hali gösteren ameller manzumesi, ibret ve örnekliği ile en mükemmel numuneleri içinde barındıran bir kaynak ve tüm âlemi irşat etmeye kâfi bir sermayedir.”³¹ Mucize kelimeden daha güzel nasıl ifade edilebilirdi ki! Kur'ân muhafızı bağlılığını en güzel cümlelerle dile getirmiştir.

Übey b. Ka'b, vahiy kâtipliğinin yanı sıra siyasi ve askeri yazışmalarda da Rasûlullah tarafından görevlendirilmiştir. Kendisi tarafından yazılan mektupların sonuna “Bu mektup filan oğlu filan tarafından yazılmıştır” ibaresini koyarak, bu tabiri kullanan ilk kişi olmuştur.³²

1.1.6. Katıldığı Savaşlar

Hz. Peygamber'in Medine döneminde katılmış olduğu gazvelerin tamamına katılan Übey, seriyyelerden ise bir tanesine katıldığı kaynaklarda yer almaktadır.

²⁹ Muhammed Emin Yıldırım, Sahabe İklimi- 4, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), 161.

³⁰ Zehebi, Siyer-u a'lâmin'n-nübelâ, 1/394.

³¹ Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. İshak b. Musa b. Mihrân el-İsfahânî, Hilyetü'l-evliya ve tabâkâtü'l-asfiyâ, (Mısır: darü's-saadet, 1394/1974), 1/253.

³² İbnü'l-Esir, Üsdü'l-gâbe, 1/169-170.

A-Hamza b. Abdulmuttalib Seriyyesi

Hicretten sonra Mekkeli müşrikler tarafından güç duruma düşürmek için Müslümanları rahat bırakmamaları, Müslümanların da Suriye'ye yaptıkları ticaret yollarında müşriklerin yollarını kesmek istemeleri üzerine Hz. Peygamber Hamza b. Abdulmuttalib komutasında otuz kişilik bir ordu kurarak Medine'nin deniz kenarı olan batı bölgesine sevk etti. 623 yılının Ramazan ayında gerçekleşmiş olan bu seriyyeye Übey b. Ka'b da katılmıştır.³³

B- Bedir Savaşı

Hicretin ikinci yılında meydana gelen bu savaş müşrikler ile müslümanlar arasında olan ilk savaştır. Miladi 624 yılına denk gelen, müşriklerin büyük bir hezimete uğradığı bu savaşta yetmiş kişi esir alınmış ve alınan bu esirler savaşa iştirak eden Müslümanlara taksim edilmiştir. Übey b. Ka'b'ın savaşta taksim edilen esirlerden hissesine düşen kişinin Ukbe b. Hâris el-Hadramî olduğu kaydedilmektedir.³⁴

C-Uhud Savaşı

Miladi takvime göre 625 yılına denk gelen bu savaş hicretin ikinci yılında Bedir savaşından sonra meydana gelmiştir. Savaşa iştirak eden Übey, Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas tarafından gönderilen mektubu bizzat kendisi okumuş ve Allah Rasûlü bu mektubu gizli tutmasını istemiştir. Çünkü mektup müşriklerin savaş hazırlıklarını anlatıyordu. Hz. Peygamber'in amcasının Müslümanlığını gizleyerek müşriklerin hazırlıklarının ne durumda olduğunu elçiler aracılığı ile Hz. Peygamber'e gönderdiği aktarılmaktadır. Savaş açısından oldukça mühim olan bu mektubu Übey b. Ka'b'a okutarak saklamasını isteyen Hz. Peygamber, ona olan güvenini net bir biçimde ortaya koymaktadır.³⁵

D- Hendek Savaşı

Hendek savaşı Miladi 627 yılında meydana gelerek Müslümanların üçüncü büyük savaşı olmuştur. Değişik bir taktik ile savaşı yürütmek isteyen müslümanlar Medine etrafına kazdıkları hendeklerle müşrikleri karşılamışlardır. Günlerce süren bu savaş müşriklerin geri çekilmesi ile son bulmuştur. Savaşta müşriklerin reisi olan Ebû Süfyân tarafından gönderilen mektubu Hz. Peygamber Übey b. Ka'b'a okutmuştur.³⁶ Cabir b. Abdullah'ın rivayet ettiği bilgide de savaş esnasında Übey b. Ka'b'a ok isabet ettiği, bunun üzerine Allah Rasûlünün

³³ Muhammed b. Ömer b. Vâkidi, *Kitâbu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1409/1989),1/9.

³⁴ Vâkidi, *Meğâzî*,1/139.

³⁵ Vâkidi, *Meğâzî*,1/204.

³⁶ Vâkidi, *Meğâzî*, 2/492.

tabip göndererek açılan yaranın dağlanarak tedavi edildiği aktarılmaktadır. Kaynaklarda yer alan bu rivayet Übey b. Ka'b'ın Hendek savaşında bulunduğunu teyit etmektedir.³⁷

1.1.7. Vefatı (ö.33/654)

Vefatına kadar sıtma hastalığı ile mücadele eden Ka'b, bu hastalığının ibadetlerine engel olmaması için dua etmiştir.³⁸ Übey b. Ka'b'ın yüksek ateşli bir sıtma nöbetinde Hz. Osman'ın hilafetinin sonlarına doğru Medine'de vefat ettiği ve Medine'de defnedildiği nakledilir. Ayrıca namazının da Hz. Osman tarafından kıldırıldığı bildirilir.³⁹

1.2. İslâm'a Hizmeti

1.2.1. Halifeler Dönemi

1.2.1.1. Hz. Ebubekir Dönemi (11-13/632-634)

Cem, sözlük manası ile “birleştirmek, bir araya getirmek” manasındadır. Cem'ül Kur'an ise; “Farklı yazı malzemelerinde bulunan Kur'an'ın toplanması ve mushaf haline getirilmesidir.”⁴⁰

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde vahyin devam ediyor olması ve vahiy kâtiplerinin gelen vahiyleri tek tek yazması nedeni ile Kur'an'ın mushaf haline getirilmesi mümkün olmamıştı.⁴¹ Allah Rasûlünün vefatından sonra halife Hz. Ebubekir döneminde vuku bulan yalancı Peygamberler, ridde olayları, Yemâme savaşında pek çok kurrâ hafızın şehit verilmesi⁴² Kur'an'ın mushaf haline gelmesindeki temel nedenleri oluşturmuştur. Hz. Ömer'in yaşanan olaylar karşısında Kur'an'ın yok olacağı endişesi ile halifeye Kur'an nüshalarını toplama teklifini sunması üzerine harekete geçildi. Ve Hz. Ebubekir tarafından Zeyd b. sabit başkanlığında bir istişare kurulu kuruldu.⁴³

³⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî el Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, (Kuveyt: Mektebet'ül Menari'l İslamiyye, 1415/1994), 4/58.

³⁸ İbn Hacer Askalanî, *el-İsâbe*, 433.

³⁹ İbn Hacer Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalanî, *Tehzibu't-tehzib*, (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l İlmiyye, 1424/2004), 1/188.

⁴⁰ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 90.

⁴¹ Durak Pasmaz, “Übey İbn Ka'b ve Tefsirdeki Yeri” (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992), 53.

⁴² Şen, Ziya. *Kur'an'ın Metinleşme Süreci*. (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 162; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır (Beyrut: Daru Tavki'n-Necat, 1422/2001), 6/183.

⁴³ Şen, *Kur'an'ın Metinleşme Süreci*, 163-164.

Yaşanılan olaylar karşısında çözüm için kurulan bu istişare kurulunda Hz. Ebubekir tarafından görevlendirilenler arasında Übey b. Ka'b da yer alıyordu.⁴⁴ Döneme ait en önemli görevi üstlenen Übey, Zeyd b. Sabit başkanlığında kurulan komisyonda kendi mushafı ile birlikte bilirkişi olarak komisyona öncülük ediyordu. Onlar yazıyor, Übey b. Ka'b da onlara yazdırıyordu. Berâe (Tevbe) suresinin⁴⁵ اَنْصِرْفُوا صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُوْنَ ayetine gelince bu ayetin kuranda en son inen ayet olduğunu zannettiler.

Übey şöyle dedi: “Rasûlullah (s.a.s) bana bu ayetten sonra (şu) iki ayeti okutuyordu:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ (١٢٨)

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (١٢٩)

Ve devam etti: Bunlar Kur'an'dan nazil olan son ayetlerdir. Allah'ın (şu ayetlerde Enbiyâ,21/25) اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُولٍ اِلَّا نُوْحِيْ اِلَيْهِ اِنَّهٗ لَا اِلَهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدُوْنَ (٢٥) ilham ettiği şekliyle vahiy (Tevbe suresi son ayetleriyle) sona erdirilmiştir.”⁴⁶

Verdiğimiz örnekten anlaşılacağı üzere Übey b. Ka'b komisyonda önemli bir role sahipti. Kurulan heyet görevini tamamlayarak Kur'an ayetlerini iki kapak arasında toplayıp, Kur'an metnini koruma altına almışlardır.⁴⁷

Kur'an'ın cem'i konusunda görevini hakkıyla yerine getirmenin yanı sıra halife Ebubekir tarafından kendisine fetva görevinin de verilmesi⁴⁸ ilmi yönden üstün bir meziyete sahip olduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

1.2.1.2. Hz. Ömer Dönemi (13-23/634-644)

Hızlıca gelişen bu süreç beraberinde dini, siyasi, sosyal hayat ile ilgili problemleri de beraberinde getirmekteydi. Karşılaştığı problemler de istişare etmeye önem veren Hz. Ömer, danışma meclisi kurarak oluşan problemlerin çözümüne yönelik çalışmalar yapardı. Kurduğu mecliste Übey b. Ka'b, Hz. Osman, Muaz b. Cebel, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf ve Zeyd b. Sabit bulunmakta idi.⁴⁹

⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/352.

⁴⁵ Tevbe, 9/27.

⁴⁶ İbn Ebi Davud, *Kitâbu'l Mesâhif*, çev. Abdulkadir Karakuş, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 27.

⁴⁷ İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulü ve Kıraati*, (İstanbul: İfav Yayınları, 2018),166.

⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/355.

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/302.

Übey b. Ka'b istiṣare meclisinde bulunmanın dışında birçok görev alarak Hz. Ömer döneminde de etkin bir kişi olduğunu göstermektedir. Devletin farklı kademelerinde görev alan Übey, fetvalar vererek kadılık yapmış, resmi yazışma kâtibi ve teravîh imamlığı gibi birçok görevi yerine getirmiştir. Hz. Peygamber den sonra münferit olarak kılınan teravîh namazının Hz. Ömer tarafından ilk imam olarak tayin edilmesi Übey b. Ka'b'ın hayatındaki ilklerden biri olmuştur.⁵⁰ Başından beri Übey b. Ka'b ile samimi bir dostluğu olan Hz. Ömer zaman zaman hediyeler alarak kendisiyle hediyeleşmiştir.⁵¹ Yine Übey b. Ka'b'a Ebu't-Tufeyl künyesi Hz. Ömer tarafından verilmiştir.⁵²

Übey b. Ka'b'ın Kur'ân ilmine saygı duyan ve her zaman dile getiren Hz. Ömer, Câbiye'de yaptığı konuşmada Müslümanlara Kur'ân'a dair bilgiler için Übey'e gelmelerini söylemiştir.⁵³ Nitekim aktarılan rivayetler bu bilgiyi desteklemektedir. Muhammed b. Übeyd et-Ta nafisi gelen rivayette: "*En iyi hüküm verenimiz Ali, en iyi Kur'ân okuyucumuz ise Übey'dir.*"⁵⁴

1.2.1.3. Hz. Osman Dönemi (23-35/644-656)

Hz. Osman döneminde yapılan fetihler devlet sınırlarını büyük çapta genişletmişti. Fethedilen her yeni bölgeye öğretmenler gönderilerek ilim çalışmaları devam ettiriliyordu. Gittikleri yerde görev alan öğretmenler, kendi öğrendikleri şekilde kıraat eğitimlerini veriyordu. Ancak bu durum toplumda beklenmedik bir sorunun ayak sesleri olmaya başlamıştı. Zira İslâmiyetle yeni tanışan halkın Hz. Peygamber'in farklı vecihlerle Kur'ân'ı okuduğundan bihaber olması ve kendisine öğretilen kıraatin dışındaki okuyuşların yanlış olduğunu düşünceleri üzerine büyük bir kargaşa hali toplumda vuku bulmaya başladı.⁵⁵

Yedi harf ruhsatı ile izin verilen okuyuşlar ve sahabenin kendi Mushaflarına tefsir mukabilinden yazdığı birtakım kelimeler farklı okuma olarak algılanıyordu. Halk ortaya çıkan bu ihtilaflar neticesinde Kur'ân'ı koruma içgüdüsüyle birbirleriyle cebelleşme derecesine ulaştı.⁵⁶ Bunun yanı sıra Huzeyfe İbnü'l-Yemân'ın farklı okuyuşlardan dolayı Hz. Osman'a

⁵⁰Abdulkadir Karakuş, *Übey b. Ka'b İlmi Şahsiyeti, Kıraati ve Tefsirdeki Metodu*, (İstanbul: Hikmetevi yayınları,2018),49.

⁵¹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Daru'l-Mearif,1414-1993),14/35.

⁵² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1/169.

⁵³ Dalkılıç, *Übey*,51.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/344.

⁵⁵ Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, (İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019), 49.

⁵⁶ Ziya Şen, *Kur'ân'ın Metinleşme Süreci*, 249.

“Ey Müminlerin Emiri! Şu ümmet kuran hakkında Yahudi ve Hristiyanlar gibi ihtilafa düşmeden önce onların imdadına yetiş.! ”⁵⁷ demesi üzerine halife halka bir konuşma yaptı: “Ey İnsanlar! Peygamber’den sonra henüz 13 yıl geçti. Siz daha şimdiden Kur’ân hakkında çekişmeye başladınız ve Übey (Übey b. Ka’b)’in kıraati, Abdullah (Abdullah b. Mes’ûd)’ın kıraati diyorsunuz. Biri de Allah’ın adını anarak senin kıraatin doğru olmaz, diyor. Bundan dolayı ben her birinizin Allah’ın Kitabı’ndan yanında bulunanları buraya getirmesini istiyorum”, dedi. Bunun üzerine elinde deri veya kâğıt üzerinde yazılı olan tüm malzemeler halifeye getirildi. Rasûlullah’ın kendisine yazdırdığına dair ant veren herkesten malzemeler toplandı.⁵⁸

Yaşanılan durumların ciddiyetinin farkında olan halife daha sonra cem edilen mushafın çoğaltılarak tüm bölgelere gönderilmesine karar verdi. Hz. Ebubekir döneminde cem edilen Kur’ân, Hz. Ömer’in vefatından sonra Hz. Hafsa ’ya intikal ederek, onun yanında muhafaza ediliyordu. Hz. Hafsa ilk başta mushafı vermekten yana olmasa da halifenin ona söz vermesi üzerine kabul etmiştir. Sicistânî’den nakledildiğine göre; “Hz. Osman, Hafsa’dan Mushaf’ı istetti. O da vermeyi kabul etmedi. Nihâyet Hafsa, Osman’ın kendisine iade edileceğine kesin söz vermesi üzerine gönderdi. O, sayfaları istinsah ederek Mushaflar yazdırdı sonra sayfaları iade etti.”⁵⁹

Hz. Hafsa’dan alınan mushaf, halifenin talimatı ile kurulan istinsah komisyonuna iletildi. Kurulan bu komisyonda Übey b. Ka’b da görevlendirildi.⁶⁰ Halife Osman yanına Zeyd, Said b. el-As’ı ve Übey’i çağırdı, Übey’e hitaben şunları söyledi.; “Hz. Peygamber’e inen Kur’ân’ı en iyi bilen sensin. Onun zamanında kuran öğretmenliği yapıyordun. Ömer insanlara Kur’ân’ı senden öğrenmelerini öğütliyordu. Şu komisyondakilere Mushaflar halinde Kur’ân’ı yazdır. Çünkü ben insanların ihtilafa düştüklerini görüyorum.”⁶¹ Bu konuşmadan sonra on iki kişiden oluşan komisyonda, herkesin huzurunda Übey b. Ka’b, Zeyd b. Sabite Kur’ân’ı bizzat söyleyerek yazdırmıştır.⁶²

⁵⁷ Abdülhamit Birışık, *Kıraat ilmi ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 60.

⁵⁸ İbn Ebi Davud, *Mesâhif*, 46.

⁵⁹ M. Mustafa el-A’zami, *Vahyedilişinden Derlenişine Kur’ân Tarihi*, çev. Ömer Türker – Fatih Serenli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 91-95; Şen, *Kur’ân’ın Metinleşme Süreci*, 135.

⁶⁰ Subhi es-Sâlih, *Kur’ân İlimleri*, Terc. M. Said Şimşek, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 83.

⁶¹ Ebû Şâme, *el-Mürşidü’l-vecîz ilâ ulûmi tete’lluku bi’l-kitâbi’l-azîz*, thk. Tayyar Altıkulaç, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1986), 64-65.

⁶² Karakuş, *Übey*, 52.

Biten çalışmalar neticesinde geriye kalan tüm Mushaflar imha edilerek, yeni yazılan mushaf çoğaltılarak bölgelere gönderildi.⁶³ Noktasız ve harekesiz yazılan Mushafların öğretilmesi için talimat veren Hz. Osman, hicaz bölgesine öğretmenlik için Übey b. Ka'b ve Zeyd b. Sabit'i görevlendirdi.⁶⁴ Kariler gittikleri bölgelerde Allah Rasûlünün müsaade ettiği farklı kıraatlerin yayılması için hafızlar yetiştirerek ve bunun yanı sıra daha birçok büyük hizmette bulundular. Hz. Osman'ın mushafa olan bu hizmeti Kur'ân'ı çeşitli tahrip ve şüpheden koruyarak, müslümanlar arasında birliği sağlayıp, fitne kapılarını kapatmıştır.

Mushafın hem cem' görevinde hem de istinsah görevinde Übey b Ka'b'ın ne denli yetkili bir konumda olduğu verdiğimiz bilgiler neticesinde açıkça görülmektedir. Hz. Peygamber döneminde de üstün görevler verilen Übey, daha sonrasında da devlet erkanında önemli yerlerde görev yapmaya devam etmiştir.

1.4. İlmî Kişiliği

1.4.1. Hadis Bilgisi

İnsanlığa rahmet Peygamberi olarak gönderilen ve hidayet kaynağı olan Rasûlullah'ın yaşamı boyunca fiil ve sözleri ashâb tarafından alınan ve bizlere kadar intikal eden üstün bir değerdir. Bu kıymetli değer kıyamete kadar da bizlere örnek olmaya devam edecektir. Hz. Peygamber'in yaşamı boyunca her sohbetinde bulunan sahabeler, O'nun sohbetleri ile yetiştiler. Ondan duyduklarını ve gördüklerini yaşamları boyunca uygulamaya çalıştılar. İhtilafa düştüklerinde bile Allah Rasûlünün sözleri onlar için aydınlatıcı birer yol oldu.

Hz. Peygamber'in sohbetlerinde bulunup, hayatı boyunca yanında bulunan sahabilerden biri hiç şüphesiz Übey b Ka'b idi. Onunla sohbet etme şerefine çok defa nail olan Übey, Allah Rasûlünden birçok hadis işitti. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Übey'in yaşamı boyunca rivayet ettiği hadis sayısı 164 olarak geçmektedir.⁶⁵ Hz. Ömer, Ebû Hureyre, Ebû Eyyub, Süleyman b. Surad, Sehl b. Sa'd, Ubade b. Samit, İbn Abbas gibi isimler ondan rivayette bulunmuşlardır.⁶⁶

Her alanda gereken hassasiyeti gösteren Übey, hadis rivayet ederken de aynı şekilde davranmıştır. Çok fazla hadis nakletmesinin sebebi bu hassasiyetinin neticesidir. Nitekim Utey b. Damre den gelen rivayette; *"Übey b. Ka'b'a "Allah Rasûlünün (s.a.s) ashâbı olan size ne oluyor, böyle? Biz uzak yerlerden gelip Allah Rasûlü 'ne (s.a.s) ait haberleri sizden*

⁶³ İbn Ebi Davud, *Mesâhif*, 56.

⁶⁴ Ebu Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz*, 149.

⁶⁵ Zehebi, *Siyer-u A'lâmin 'n-Nübelâ*, 1/402.

⁶⁶ İbn Hacer Askalanî, *el-İsâbe*, 432.

öğrenmek istiyoruz. Fakat yanınıza geldiğimizde bize aldırış etmiyorsunuz. Sanki size gelmemiz yasakmış gibi bir durum var:' dedim. Übey, "Allah'a yemin olsun ki, eğer önümüzdeki cuma gününe kadar yaşarsam, sana pek çok hadis rivayet edeceğim. Bunu yaptıktan sonra benim yaşamamı mı istersiniz, yoksa beni öldürür müsünüz, buna da aldırmayacağım:' dedi. Cuma günü olup Medine'ye geldiğimde, insanların sokaklarda telaşlı telaşlı dolaştığını gördüm. Onlara, "Bu insanların durumu ne böyle?" diye sordum. Biri, "Sen bu şehrin halkından değil misin?" diye sordu. Ben de "Hayır!" dedim. "Bugün Müslümanların efendisi Übey b. Ka'b vefat etti:' dedi. Ben, "Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın bu zatı koruduğu bugünden daha iyi bir gün görmedim:' dedim.⁶⁷

Übey b. Ka'b'dan hadis öğrenmek isteyenlerin sayısı oldukça yüksek idi. Öyle ki kalabalık halkalar şeklinde etrafında toplanır ondan ilim öğrenmek isterlerdi. Zaman zaman kalabalıklara sesini duyuramayan Übey, yüksek yerlere çıkarak hadisleri naklediyordu. Ebu Selil'den gelen rivayette durumu daha net görmekteyiz;

Übey b. Ka'b bir gün hadis naklediyordu. İnsanlar çoğalınca sesini duyurabilmek için evin üzerine çıkarak hadisleri nakletmeye başladı. Übey; "Rasûlullah bir gün bana şöyle bir soru sordu: "Ey Übey! Kur'ân'ın değer bakımından en ağır ve en muazzam ayeti hangisidir?", Bende "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.s) sorusunu yeniden sordu. Bende "Kur'ân'ın en muazzam ayeti Ayete'l-Kürsi'dir" dedim. Bunun üzerine Allah Rasûlü o mübarek ellerini göğsümün üzerine koyarak "Ey Ebû Münzir! Allah ilmini sana mübarek kılsın ve ondan seni nasiplendirsin." buyurdu.⁶⁸

Yine Übey b. Ka'b'dan nakledilen diğer bir hadis; "Rasûlullah bana insanlara namaz kıldırırken, bir ayeti atladı. Sonra: "Hanginiz bana kıraati hatırlattı? diye sordu. Übey:" ben hatırlattım ey Allah'ın Rasûlü! şu şu ayeti atladınız" deyince Peygamber "bir kimse bana bir şey hatırlatırsa, onun sen olacağını biliyordum," buyurdu.⁶⁹

1.4.2. Fıkıh Bilgisi

Übey b. Ka'b diğer alanlarda olduğu gibi fıkıh alanında da önde gelen sahabilerden biriydi. Kur'ân'a vakıf olması, hadis bilgisinin çokluğu fıkhi hükümler konusunda da etkili olmuştur. Übey, fıkhi hüküm verirken ilk olarak Kur'ân'a bakardı. Kur'ân'a müracaat ettikten sonra ikinci kaynağı olan sünnete bakardı. Koyduğu hükümlerde hem Rasûlullah hem de

⁶⁷ Sâd, 3/574.

⁶⁸ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1/250.

⁶⁹ Heysemi, *Mecmau'z-zevaid*, 117.

sahabenin ileri gelen isimleri tarafından çok kez takdir edilirdi. Rasûlullahtan sonra gelen en alim altı kişi arasında Übey b. Ka'b'ın da ismi zikredilmektedir. Muhammed b. Ömer'den rivayet edildiğine göre; “*Rasûlullah'ın (s.a.v) ashabının ilmi altı kişide toplanmıştı: Ömer, Osman, Ali; Übey b. Ka'b, Mu 'az b. Cebel ve Zeyd b. Sabit.*”⁷⁰

Hiz. Ömer'in hilafeti döneminde birçok meselede onun görüşüne başvurduğu görülmektedir. Hilafeti zamanında Kâbe'de bulunan kıymetli eşyaları alıp Allah yolunda harcamak istemişti. Übey b. Ka'b bu durum karşısında Hiz. Ömer'e yapmak istediğı şeyin uygun olmadığını şu sözyle anlatmıştır: “*Ey Müminlerin Emiri! senden önce iki dostun (Hiz. Peygamber ve Hiz. Ebubekir) geçti. Eğer bu mücevherleri dağıtmak faziletli bir şey olsa idi şüphesiz yok ki onlar yapardı.*”⁷¹ diyerek, keskin zekasını bizlere bir kez daha göstermiştir. Hiz. Ömer bunun üzerine onu haklı bularak bu işten vazgeçti.⁷²

Übey b. Ka'b fıkhi hüküm verirken gerçekleşmemiş hadiseler için soru sorulmasını istemezdi. Vuku bulmayan olaylar hakkında gelen sorularda ise cevap vermezdi. Mesrûk' tan rivayet edildiğine göre; “*Bir konuyu Übey b. Ka'b'a soru sordum. Bana, "Ey Kardeşimin oğlu! Bu olay gerçekleşti mi?" dedi. Ben, "Hayır!" dedim. Bunun üzerine "Bu olay meydana gelinceye kadar bizi bırak! Olay meydana gelince ictihâdî görüşümüzü sana bildiririz."* dedi.”⁷³

Kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında az da olsa fetva verdiği kaydedilmektedir. Hem Rasûlullah zamanının da hem de daha sonraki süreçte halifeler döneminde fetva vermeye devam etmiştir. Fetva vermeye ehil kişiler arasında da ismi geçmektedir. Rivayette adı geçen sâhabîler; “*Ömer, Ali, İbn Mes'ûd, Übey, Zeyd ve Ebû Musa'dır.*”⁷⁴ Fetva verdiği tüm dönemler incelendiğinde olayların vuku bulmadan sorulmaması konusundaki hassasiyetini dile her zaman getirmiştir.

1.4.3. Tefsir Bilgisi

Günümüzde olduğu gibi o günün insanı da Kur'ân'ı anlamada zaman zaman güçlük çekiyordu. Her ne kadar şu an olduğu gibi baştan sona tefsir edilmese de manası kapalı, anlaşılmasında güçlük çekilen ayetlerin tefsiri yapıliyordu. Sahabeler anlayamadıkları ayetleri

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/356.

⁷¹ Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud, *Fütûhu'l-büldân*, çev. Mustafa Fayda, (İstanbul: Siyer Yayınları), 2013, 47.

⁷² Ezrakî, Muhammed b. Abdullah Ebu'l-Velîd, *Ahbâru mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 241.

⁷³ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/574.

⁷⁴ Zehebi, *Siyer i a'lami'n nûbelâ*, 2/387.

Hız. Peygamber'e yahut ilmi şahsiyeti yüksek sâhabîlere sorarak ayetleri anlamaya çalışıyorlardı.

Ashabın anlamadığı ayetleri sorduğu sahabilerden biri de ilmi birikimiyle sürekli takdir edilen Übey b. Ka'b idi. Çünkü Übey 'in Hız. Peygamberle sürekli yan yana bulunması bilgi ve anlama yönünden en iyi şekildeydi. Bu yüzden sâhabîler ona sorarak bilgi alırlardı. Übey'in hizmeti yalnız bununla sınırlı değildi. O zamanda kurulmuş olan tefsir okullarından olan Medine tefsir okulunun başında da kendisi bulunuyordu. Eski semavi kitaplara vakıf olması, vahiy kâtipliği, kıraat alanında iyi olması gibi birçok neden onu bu okulun üstadı konumuna getirdi. Zeyd b. eslem, Muhammed b. Ka'b ve Ebû'l-Aliye gibi önemli alimler bu okulda yetişmiştir.

Übey b. Ka'b'ın Tefsirinden birkaç örnek verecek olursak eğer;

Furkân sûresinin 77. âyetinde geçen azap kelimesi:

قُلْ مَا يَعْزُبُ عَنْكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا (٧٧)

De ki: "Du'anız (ibadetiniz) olmadıktan sonra Rabbim sizi ne yapsın? (Size haber verdiklerimi) yalanladınız. Bu yüzden cezalandırılmanız gerekecektir."⁷⁵

Ayette geçen azap kelimesinin maksadının Bedir günü olduğunu açıklamıştır.⁷⁶

Nûr sûresinin 40. âyetinde;

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لَجِيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكْذِبْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ (٤٠)

Yahut (Onların işleri) engin bir denizdeki karanlıklar gibidir: (Bir deniz) Ki üstünü bir dalga, örtüyor, onun üstünden bir dalga onun üstünden de bir bulut (örtmektedir). Birbiri üstüne yığılmış karanlıklar. (İçinde bulunan kimse) Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremez. Allah bir kimseye nur vermemişse artık onun nuru olmaz."⁷⁷

Übey b. Ka'b'ın bu ayetle ilgili tefsiri şöyledir: inkâr edenler için yüce Allah yeni bir misal getirdi. Ve şöyle buyurdu: "inkarcıların küfür içindeki halleri derin denizdeki

⁷⁵ Kur'ân-ı Kerim'in Yüce Meâli, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Hayat Yayınları, 2017), Furkan, 25/77.

⁷⁶ İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer. Kesir b. Dav' b. Kesir el-Kaysî el-Kureşî, Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm, (Dâru Tayyibetü'n-neşr, 1420/1999), 6/134.

⁷⁷ Nûr, 24/40.

karanlıklar gibidir.” İnkârcı beş karanlık içinde döner durur. Konuşması ve ameli, çıkıp-girdiği yerler, öldüğünde varacağı yer dahi karanlıktır. Yaşayan ölümlere benzerler. İnsanlar içinde yürür ama menfaatlerine ve zararlarına olan şeyleri bilemezler.⁷⁸

Fetih sûresinin 26. Ayetinde;

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

“Hani inkâr edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah ise, Peygamber’ine ve inananlara huzur ve güvenini indirmiş ve onların takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı. Zaten onlar buna lâayık ve ehil idiler. Allah, her şeyi hakkıyla bilmektedir.”⁷⁹

Ayette geçen “takva sözü” ifadesine birçok mana verilmiştir. Übey b. Ka’b’ın verdiği anlam ise şu şekildedir: ayette bulunan takva sözünü kelime-i tevhit olarak açıklamıştır.⁸⁰ Ayeti sünnetin rehberliğinde izah ederek, takvanın özünün kelime-i tevhide olan bağlılık ile olacağını vurgulamıştır.⁸¹

Nur suresi 55. Ayetinde geçen;

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir.”⁸²

Übey b. Ka’b’ın ayet hakkında ki tefsiri ayetin sebebi nüzulünü açıklayarak olmuştur: “Hz. Peygamber Medine’ye muhacirler ile birlikte geldiğinde Ensar onları himayesine alarak

⁷⁸ Pusmaz, *Übey İbn Ka’b ve tefsir ilmindeki yeri*, 236.

⁷⁹ Fetih, 48/26.

⁸⁰ Hindi, Ali el Muttaki, *Kenzü’l ummâl fi süneni’l akvâl ve’l ef’âl*, thk. Bekri Hayyâni, Saffet es Sekkâ, (Beyrut: Müessesetü’r Risale 1401/1985), 2/506.

⁸¹ Ahmet Çelik, “Kur’ân’da Tevhid Kavramının Semantik Alanları”, *Ekev Akademi Dergisi* 3/2, (2001),127.

⁸² Nur, 24/55.

korudu. İslâm'a karşı kin ve öfke dolu diğer Arap kabileleri ise, Müslümanlara karşı hep silaha sarılarak tepki gösterdiler. Bunca şeye rağmen müslümanlar; "Allahtan başka kimseden korkmuyor ve çekinmiyoruz. Bu yüzden her gecemizi emniyetle geçiriyor, huzur içinde yaşıyoruz" diyerek müşriklere karşı direndiler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu."⁸³

Örnekler ile konumuzu sonlandırırken diyebiliriz ki, Übey b. Ka'b, anlayamadığı bir ayet olduğu zaman öncelikle diğer ayetlere bakar, daha sonra Rasûlullah'ın çözümlerine başvurup delillendirme yapardı. Allah Rasûlü vefat ettikten sonra ise diğer sâhabîlerin fikirleri ve kendi bilgi birikimini kullanarak rey ve içtihad ile ayeti açıklardı. Yaşamı boyunca hem akli hem de nakli deliller ile ayetlere izahlar getirmiştir.

2. ÜBEY B. KA'B'IN KIRAATİ VE KIRAAT İLMİNDEKİ YERİ

2.1. Kıraat İlmi

Kıraat kelimesi; okumak ve tilavet etmek manasına gelen قرا kökünden türemiş olan semâî bir mastardır.⁸⁴ Istilâhî mana olarak ise kıraat; "Herhangi bir kelime üzerinde nokta, hareke, kasır, sükûn, med ve irab yönünden meydana gelen değişikliklerdir"⁸⁵

Kıraat ilmini, tarih boyu ilim erbabı kendi ilmi birikimleri çerçevesinde açıklamaya çalışmışlardır. Büyük kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî 'nin tanımı ise şöyledir; "Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları, ihtilaflarını ve okuyuş farklılıklarını bilerek ve râvilerine isnat edilerek ele alınan ilimdir"⁸⁶

Çağdaş müelliflerden gelen tanımlar ise; "Kur'ân'ın nüzûl dönemindeki okunuş biçimlerini tespit etme, Onu asli şekliyle nakletme amacıyla neşet etmiş olan, bu yönüyle de Kur'ân'ın mevsûkiyetiyle doğrudan irtibata sahip bulunan bir disiplindir."⁸⁷

Ünal ise Kıraat ilmini, "Kur'ân lafızlarının eda yönlerini ve ihtilaflarını ele alan âyetlerin anlaşılmasında/tefsirinde belli bir fonksiyon icra eden, bir disiplindir" şeklinde tanımlamaktadır.⁸⁸

⁸³ Hindi, *Kenzü'l ummâl fi süneni'l akvâl ve'l ef'âl*, 2/475.

⁸⁴ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l- 'arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414/1993), 1/130; Muhammed İsmail Şaban, *el Kırâat ü ahkâmuhâ ve masdaruhâ*, Mısır, 1986, 22.

⁸⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 155.

⁸⁶ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *Müncidü'l-mukri'in ve münşidü't-tâlibîn*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1420/1999), 9.

⁸⁷ Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, Ankara: Otto Yayınları, 2016, 9.

⁸⁸ Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 35.

Kur'ân kıraati, Kur'ân-ı kerimin nüzülü ile başlayan, sonradan gelenlerin öncekinden aldığı, rivayete dayalı bir disiplin olup⁸⁹, Allah kelamının anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Hz. Peygamber'e kadar dayanan ve sağlam bir sened ile ilerleyen bu ilim, ilimlerin en şerefli olarak tefsir ilmi ile birlikte anılmıştır.⁹⁰

Kıraat ilminin tanımı ile farklı okuyuşların var olduğunu anlamaktayız. Temeli yedi harf konusuna dayanan bu farklı okuyuşlar, ashabın Allah Rasûlünden duydukları şekilde Kur'ân'ı okumaları ve öğretmeleridir. Kıraatlerin yayılmaya başladığı dönemde kurra'nın farklı okuyuşları harf ile adlandırılıyordu. Übey b. Ka'b'ın harfi, Abdullah b. mesudun harfi gibi. Farklı vecih olarak adlandırılan harf, her kurra'nın kendi okuyuşunu ifade ediyordu.⁹¹

Kıraat imamlarının farklı okuyuşlarının keyfi bir uygulama olmadığını, okuyuşlarını sağlam senedler ile yaptıklarını belirtmek isteriz. Okuyuş farklılıklarından doğan ihtilafları ise, birbiriyle çelişen ya da birbirini yalanlayan değil, aksine birbirini tamamlayan ve destekleyen farklılıklar olarak değerlendirilmelidir.

2.2. Übey b. Ka'b'ın Kıraat İlmindeki Yeri

Übey b. Ka'b vahiy katipliği ile başladığı Kur'ân ilminde hep önde olan isimlerden biri olmuştur. Hz. Peygamber zamanında Kur'ân'ı faaliyetlere başlayarak insanları Kur'ân öğrenmeye teşvik etmiştir. Hem Kur'ân'a hem de Kur'ân'ın içeriğine hâkim olması sebebiyle Hz. Peygamber döneminde eğitim hizmetlerinde de önemli bir role sahip olmuştur. Kur'ân öğretimine büyük önem veren Allah Rasûlü ehil olan sâhabîleri, Kur'ân eğitimi için görevlendirerek eğitim faaliyetlerini titizlikle sürdürmüştür.

Kur'ân eğitimlerine genellikle Mescitte devam eden Übey, insanlara halkalar halinde Kur'ân dersleri verdiği kaynaklarda yer almaktadır.⁹² Rasûlullah tarafından kıraati her daim takdir edilen, sahabe arasında şöhreti büyük olan Übey b. Ka'b birçok sâhabî ve tâbiün'u kıraat konusunda yetiştirmiştir. Zehebi 'de Übey'in talebeleri olarak "İbn Abbas, Ebu Hureyre, Abdullah b. es-Sâib, Abdullah b. Ayyaş b. Ebi Rabia, Ebu Abdurrahman es-Sülemî 'nin" isimleri zikredilmektedir.⁹³ Abdullah b. Abbas'ın, Übey b. Ka'b'ın evine gittiği,

⁸⁹ İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmi. *Kitâbu's-seb'a fi'l-kıraât*. thk. Şevki Dayfî. (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1400/1980), 52.

⁹⁰ Ebû Muhammed Şerefüddîn Abdülmü'min b. Halef b. Ebi'l-Hasen ed-Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l beşer fi'l kırâati'l erbeate aşer*, thk. Enes Mihra (Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2006), 3.

⁹¹ Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-İbâne an meâni'l kırâât*, (thk: Abdulfettah İsmâil Şelebi), (Kahire: Dâru nehdâti, Mısır, ts.),41.

⁹² İbn Sad, *Tabakat*, 3/575.

⁹³ Zehebi, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebi et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşki, *Ma'rifetu'l-kurrâi'l-kibâr ala't-tabakat ve'l-âsâr*, (Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1417/1997), 13.

uykusundan uyanıncaya dek onu rahatsız etmeyip kapıda beklediği aktarılmaktadır. Konuya dair Tabakat' ta yer alan rivayetler şu şekildedir. Muhammed b. Ömer'den gelen rivayetle; *İbn Abbas'ı şöyle derken duydum: "Bana hiçbir kimse hadis söylemiş olmasın ki, onu kavramış olmayayım. Übey b. Ka'b uykudayken kapısına gelir, dinlenirdim. Peygamber'e olan yakınlığımdan dolayı eğer benim geldiğimi bilseydi kendisinin uyandırılmasını arzu ederdi. Ancak onu bıktırmayı arzu etmiyordum."*⁹⁴ Yine başka bir rivayette aktarılan bilgi şöyledir: *"İbn Abbas'ı şöyle derken işittim: "Rasûlullah (s.a.s) ashabından Muhacir ve Ensar' ın büyükleriyle oturur, kalkardım. Onlardan Rasûlullah (s.a.s) gazvelerini ve bu konuda inen ayetleri sorardım. Yanlarına gittiklerimin hepsi Rasûlullah'a (s.a.s) yakınlığımdan dolayı gelişime sevinmişlerdir. Bir gün Übey b. Ka'b'dan Medine' de inen Kur'an'ı sormaya başladım. Kendisi ilimde derinleşen kimselerdendi. Bana, 'Yirmi yedi sure Medine de indi. Diğerleri ise Mekke'de indi.' dedi."*⁹⁵ 1660 hadis rivayet eden İbn Abbas, sahabilerden oldukça fazla hadis rivayet etmiştir. Bu sahabilerden biride Übey b. Ka'b'dır.

Übey b. Ka'b'dan kıraat dersi alan Ebu Abdurrahman es-Sülemi, Übey'in Kur'an eğitimin de uyguladığı metodun Hz. Peygamber'in uyguladığı şekilde olduğunu aktarmaktadır. Allah Rasûlünün on ayet öğrettiği, daha sonra o ayetlerle ilgili amellerin öğrenildikten sonra diğer on ayete geçildiğini ifade etmektedir. Kur'an ve ameli beraber öğrendiklerini ifade eden Sülemî, kendi Kur'ân eğitimini de bu şekilde uygulayarak yirmişer ayet halinde eğitimini vermiştir.

2.2.1. Übey b. Ka'b'ın Yedi Harfle İlgili Rivayet Ettiği Hadisler

Kıraat ilminin en zor ve anlaşılması hususunda İslâm âlimlerini en çok meşgul eden konulardan biridir.

Yedi Harf, Nüzul sürecinin Medine döneminde Müslümanların Kur'ân'ı kolay okuma ve anlamaları için Hz. Peygamber'in ümmetine verilmiş bir ruhsattır.

Kaynaklarda yedi harfle ilgili yaklaşık 20 sahabeden 40 kadar hadis nakledilmiştir.⁹⁶ Bu hususla ilgili bütün rivayetleri bir araya getiren ve konu üzerinde değerlendirme yapan âlimler *yedi harf* hadisinin mütevatir olduğu kanaatine varmışlardır.

⁹⁴ İbn Sad, *Tabakat*, 2/376.

⁹⁵ İbn Sad, *Tabakat*, 2/377.

⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/11-20; Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013),41.

Bizzat Übey b. Ka'b'ın rivayet ettiği veya onun kanalıyla gelen *yedi harf* hadislerinin sayısı onbeş'i geçmektedir.⁹⁷ Biz burada Übey b. Ka'b'dan rivayet edilen bütün hadisleri değil de yalnızca birkaçının mealini vereceğiz.

1-Übey b. Ka'b şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.s) bana bir sureyi okuttu. Bir defasında ben Mescid' de oturuyordum. Mescitte birisinin, benim okuduğumdan başka bir şekilde okuduğunu duydum. Ona:

- Bu sureyi sana kim okuttu? dedim.
- Rasûlullah, dedi.
- Benden ayrılma; Rasûlullah'a gideceğiz, dedim ve onu Hz. Peygamber'e götürdüm:
- Ya Rasûlullah! Bu, bana öğrettiğin bu sureyi başka bir şekilde okuyor, dedim.

Peygamber (s.a.s):

- Ey Übey, oku! dedi. Ben de okudum. Rasûlullah:
- Güzel okudun, dedi. Sonra o adama:
- Sen oku! dedi. O da benden farklı okudu. Ona da:
- Güzel okudun, dedi ve sonra şöyle buyurdu:
- Ey Übey! Kur'ân Yedi Harf üzere indirilmiştir; hepsi de şafidir, kâfidir.

2. Übey b. Kâ'b'dan. Nebî (s.a.s.) Benî Ğıfâr çukuru yanında iken, Cebrail (a.s.) O'nun yanına gelerek dedi ki:

- "Allah ümmetinin, Kur'ân'ı bir harf üzerine okumalarını emrediyor". Rasûlullah (s.a.s.):

- "Allah'ın afvını ve mağfiretini dilerim, benim ümmetimin buna gücü yetmez" dedi.

Cebrail O'na ikinci defa geldi:

- Muhakkak ki Allah sana, ümmetinin Kur'ân'ı iki harf üzerine okumalarını emrediyor" dedi. Rasûlullah (s.a.s) :

- "Allah'tan afv ve mağfiretini dilerim, benim ümmetinin buna gücü yetmez" dedi.

Sonra ona üçüncü defa geldi:

- "Muhakkak ki Allah sana, ümmetinin Kur'ân'ı üç harf üzere okumalarını emrediyor" dedi.

Rasûlullah:

- "Allah'tan afv ve mağfiretini dilerim, benim ümmetimin buna gücü yetmez" dedi.

Sonra ona dördüncü defa geldi:

- "Allah senden, ümmetinin *Kur'ân'ı Yedi Harf üzerine* okumalarını istiyor", hangi harfle okurlarsa, doğruyu bulmuşlardır".

⁹⁷ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 44-89.

3.Übey b. Ka'b'dan rivayet edilmiştir:

Cebrail aleyhisselam, Rasulüllah (sav) 'e Ahcaru 'l-Mira'da geldi. Peygamber (sav) ona şöyle dedi:

- Ey Cibril! Ben ümmi bir ümmete gönderildim. Onların arasında yaşlı kadınlar, ihtiyar erkekler, köle ve cariyeler ve hiç kitap okumamış cahil kimseler vardır. Cebrail şöyle dedi:

- Muhakkak ki *Kur'ân Yedi Harf üzere* indirilmiştir.⁹⁸

2.2.2. Übey b. Ka'b'ın Kıraatçılığı

Kıraat ve kıraat ilmine dair verdiğimiz bu kısa bilgiden sonra Übey b. Ka'b'ın bu ilimde ki yerini ele alabiliriz. Übey b. Ka'b kıraat yönünden birinci tabaka kurrâlardandır.⁹⁹ Seyyidü'l kurrâ lakabına mazhar olan Übey, kıraatini bizzat Rasûlullah 'tan almıştır. Bu haliyle de iftihar ederdi.

İslâm'a girdiği ilk günden itibaren Rasûlullah'ın yakınında bulunmuş, vahiy kâtipliği gibi önemli bir makamda bulunmuş olan Übey b. Ka'b, Kur'ân'a hizmette en önde gelen ashaptandır. Kur'ân'ı Hz. Peygamber hayatta iken tamamıyla ezberlemiş, güzel okumasıyla Allah'ın ve Elçisinin beğenisini kazanmış, ashap içinde ilmi ve Kur'ân bilgisiyle güven sağlamış bir kişiliğe sahiptir.

Übey b. Ka'b, diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi kıraat ilminde de önde gelen sahabedendir. Kendine has bir mushafı olduğu gibi Hz. Osman zamanında istinsah edilen Mushaf komisyonlarında bulunduğundan çoğaltılan Mushaflardan da haberi vardı. Kıraatini bizzat Rasûlullah 'tan almış, Mushaf'ını ona göre yazmış ve o bilgilerle Kur'ân öğreticiliği yapmıştır. Onun için de on kıraat imamlarından birçoğunun senet zincirinin birinci halkasında ismi geçmektedir.

Sahabeden birçoğu ya bazı ayetlerin nüzulüne sebep olmuşlar veya yaptıkları güzel amellerle beğeni kazanarak Müslümanların da o amellerin işlemesine önderlik yapmışlardır. Übey b. Ka'b'da güzel Kur'ân okumasıyla Allah'ın takdirini kazanmış ve onun şahsında Kur'ân'ın güzel okunması önem kazanmıştır. Şu olay buna güzel bir örnektir;

Enes b. Malik'ten gelen bir rivayete göre; “Beyyine suresi nazil olduğunda Rasûlullah Übey b. Ka'b'a “Allah bana, sana Lem yekünillezi'yi (Beyyine suresini) okumamı emretti”

⁹⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/16.

⁹⁹ Zehebi, *Ma'rifetu'l-kurrâ*,13.

dedi. Übey: “Allah size benim ismimi de andı mı ya Rasûlullah? diye sordu. Peygamberimiz “Evet, Rabbim hem senin adını hem senin nesebini anarak, git söyle dedi!”. Bunun üzerine Übey: Demek Rabbim katında anıldım” diyerek sevinçten çocuklar gibi ağlamaya başladı. Allah Rasûlü duyulandı ve şu ayeti okudu: “Allah’ın faziletiyle, rahmetiyle sevininler bu başkalarının topladığı mallardan daha hayırlıdır.”¹⁰⁰

Bu rivayet Übey b. Ka’b’ın Cenâb-ı Hâkk tarafından muallim olarak seçildiğine de bir işaret olduğunu göstermektedir. Âlemlerin Rabbi Allah onlarca Kur’ân muallimi içerisinde onun adını anmıştır. Bu büyük şereften, böylesine güzel bir ödülünden daha üstün ne olabilirdi ki! Übey sevinçle gün boyu ağlamaya devam etti. Hz. Peygamber ona Beyyine suresini okudu. Übey ise gözyaşları içerisinde onu dinledi. Çünkü o gün okunan surenin muhatabı ismiyle anılan Allah’ın seçtiği muallim Übey b. Ka’b idi!

Benzer bir rivayet ise Sâib b. Yezîd’den nakledilmiştir: “*Rasûlullah’a (s.a.s), "Yaratan Rabbinin adıyla oku!"¹⁰¹ ayeti inince Rasûlullah (s.a.s) Übey b. Ka'b'ın yanına gelerek ona, "Cibril bana senin yanına gelip bu sureyi alıp ezberlemeni istedi:' dedi. Übey b. Ka'b, "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah benim ismimi andı mı?" dedi. Rasûlullah (s.a.s) ona; 'Evet! dedi.'*¹⁰²

Übey b. Ka’b’ın kıraatını beğendiği için Müslümanların Kur’ân’ı ondan öğrenmelerini isteyen Allah Rasûlü şöyle buyuruyor “*Kur’ân’ı dört kişiden alınız. Bunlar, Übey b. Ka’b, Abdullah b. Mes’ûd, Salim Mevla Ebu Huzeyfe ve Muaz b. Cebel’dir.*”¹⁰³

Bu ve benzeri verebileceğimiz örneklerde görüldüğü üzere, Übey b. Ka’b ilmi, ahlakı, takvası ve Kur’ân’a olan sevgisinde ki samimiyeti ile hem Rahman’ın hem de Hz. Peygamber’in sevgisine mazhar olmuştur. Ümmetin “*Şemsü’l Kurrâsı*” olarak hep önde olması onun kıraat konusunda ne denli güvenilir olduğu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Übey b. Ka’b’ın kıraatını iki ana kategori de ele almak istiyoruz:

a-Sahih kabul edilen kıraatleri, b-Sahih kabul edilmeyen kıraatleri.

Sahih olarak kabul edilen kıraatler, Übey b. Ka’b’ın kıraat-ı aşere senet zincirinde yer alan kıraat imamlarının okuduğu kıraatlerdir. Bu kıraatler doğrudan Rasûlullah ‘tan alınmış

¹⁰⁰ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, 1/169.

¹⁰¹ Alak, 96/1.

¹⁰² İbn Sa’d, *Tabakat*, 3/345.

¹⁰³ İbn Sa’d, *Tabakat*, 3/356.

mütevâtir kıraatlerdir. Biz burada Übey b. Ka'b'ın içinde yer aldığı kıraat-ı aşere imamlarını ve senet zincirlerini vermekle yetineceğiz.

2.2.2.1. Übey b. Ka'b'ın Kıraat-ı Aşere Silsilelerindeki Yeri

a-İmâm Nâfi' (ö. 169/785)

Medine kıraat imamı olan Nâfi, yetmiş kadar tâbiûndan kıraatini alan, Kıraat-ı aşerenin ilk sırasında yer alan kıraat imamıdır. Kıraatını; İmam Ebu Ca'fer, Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac, Şeybe b. Nisah, Müslim b. Cündeb, Yezid b. Ruman'dan bunlar da Ebu Hüreyre, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ayyaş'dan öğrenmişler; bunlar da Ömer b. el-Hattab'dan, Zeyd b. Sabit'ten ve **Übey b. Ka'b**'dan, onlar da Hz. Peygamber'den (s.a.s) öğrenmiştir¹⁰⁴

b- İbn Kesîr (ö. 120/738)

Mekke'nin kıraat imamı olan İbn Kesîr 'in kıraati üç kanaldan Rasûlullah'a ulaşmaktadır.¹⁰⁵

- a) İbn Kesîr, Abdullah b. Sâib (ö. 70/90), **Übey b. Ka'b**, Hz. Peygamber.
- b) İbn Kesîr, Mücâhid b. Cebr (ö.104/721)'den; o da Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. es-Sâib 'den; Abdullah b. Abbas, **Übey b. Ka'b**, Hz. Peygamber.
- c) İbn Kesîr, Dirbâs'dan; o da Abdullah b. Abbas'tan; o da **Übey b. Ka'b**, Hz. Peygamber.¹⁰⁶

c- Ebû Amr (ö. 154/771)

Basra imamı olan Ebu Amr, kıraatini Mücâhid b. Cebr, İkrime, Atâ b. Ebî Rebâh, Said b. Cübeyr (ö. 95/713)'den, onlarda İbn Abbas ve **Übey b. Ka'b**'dan onlar da Hz. Peygamber'den öğrenmiştir.¹⁰⁷

d-Âsım (ö. 127/745)

Küfe kıraat imamıdır. İmam Âsım Kıraatını; Ebu Abdurrahman es-Sülemi' den, o da Osman b. Affan'dan, Ali b. Ebi Talib' den, Abdullah b. Mes'ud' dan, **Übey b. Ka'b**'dan ve Zeyd b. Sabit'ten, bunlar da Hz. Peygamber' den almıştır.¹⁰⁸

e- Hamza (ö. 156/773)

¹⁰⁴ İbn Mücâhid, *Seb'a*, 55.

¹⁰⁵ Ünal, *Kıraat Farlılıklarının Rolü*, 62.

¹⁰⁶ Ebû Amr Osman b. Said ed-Dânî, *Kitâbu't-teysîr fi'l-kıraati's-seb'a*, thk. Otto Trezel (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1404/1984), 86.

¹⁰⁷ İbn Cezerî, *Neşr*, 1/133-134.

¹⁰⁸ İbn Cezerî, *Neşr*, 1/155.

Hamza, İbn Ebî Leyla'ya; o, Minhal b. Amr'a; o, Said b. Cübeyr'e; o, İbn Abbâs'a; o, **Übey b. Ka'b'a** dayanmaktadır.¹⁰⁹

f- Kisâî (ö. 189/805)

Kisâî, kıraatini Hamza'dan almıştır. Dolayısıyla isnad zinciri onunla aynıdır.¹¹⁰

Ayrıca İbn Ebi Leyla ve Ebu Hayve Şüreyh b. Yezid kanalıyla da kıraat almıştır. Böylece onun kıraatı Osman b. Affan, Ali b. Ebi Talib, Abdullah b. Mes'ud, **Übey b. Ka'b** ve Muaz b. Cebel kanalıyla Peygamberimize ulaşmaktadır.¹¹¹

g- Ebû Ca'fer (ö. 130/747-48)

Ebu Ca'fer kıraatini Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rebîa, Abdullah b. Abbas ve Ebû Hureyre'den; onlarda **Übey b. Ka'b'dan** almıştır.¹¹²

h-Ya'kûb el-Hadramî (ö. 205/821)

Ya'kûb el-Hadramî'nin senet zinciri ise: Ebû Münzir Sellâm b. Süleyman, Ebu'l-Eşheb Ca'fer b. Hayyân, Şihâb b. Şurnufe, İmam Âsım, İmam Ebû Amr, Hasan Barî, Abdullah b. Abbâs, Yahya b. Ya'mer, Nasr b. Âsım ve Ebu'l-Âliye'den; onlar da Ebû Musa el-Eş'ari ve **Übey b. Ka'b** şeklindedir.¹¹³

Aşağıda Übey b. Ka'b'ın sahih kabul edilen kıraatlerinden tablo halinde bazı örnekler verilecektir.

2.2.2.2. Übey b. Ka'b'ın Sahih Kabul Edilen Okuyuşları

Tablo:1

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kıraati
Nisâ 4/66	إِلَّا قَلِيلٌ	إِلَّا قَلِيلًا ¹¹⁴
En'âm 6/74	أَزَّرَ	أَزْرُ ¹¹⁵
Tevbe 9/61	وَرَحْمَةً	وَرَحْمَةً ¹¹⁶

¹⁰⁹ Dâni, *Teyssîr*, 92.

¹¹⁰ Dâni, *Teyssîr*, 93.

¹¹¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/172.

¹¹² Ünal, *Kıraat Farlılıklarının Rolü*, 67; İbn Cezerî, *Neşr*, 1/178.

¹¹³ İbn Cezerî, *Neşr*, 1/185-186.

¹¹⁴ Muhammed Fehd Hârûf, *el-Müyyesser fi'l-kıraati'l- aşri'l-mütevâtira min tarîki tayyibeti'n-neşr vel'l-kıraati'l-erbaâ' ş-şazze ve tevcihi* (Dimaşk: Daru'l İbn Kesîr, 2016), 89.

¹¹⁵ Hârûf, *el-Müyyesser*, 137.

Yûsuf 12/105	وَكَايْنِ	وَكَايْنِ ¹¹⁷
Kehf 18/109	بِمِثْلِهِ مَدَدًا	مَدَادًا ¹¹⁸
Hac 22/39	يُقَاتِلُونَ	يُقَاتِلُونَ ¹¹⁹
Tûr 52/21	الْتَنَاهُمْ	لِتْنَاهُمْ ¹²⁰
Münafikûn 63/10	وَإَكُنْ	وَإَكُونْ ¹²¹
Hâkka 69/41	تُؤْمِنُونَ	يُؤْمِنُونَ ¹²²
Meâric 70/1	سَالٍ	سَالٍ ¹²³
Nâzi'ât 79/11	نَخْرَةً	نَاخِرَةً ¹²⁴
Şems 91/15	وَلَا يَخَافُ	فَلَا يَخَافُ ¹²⁵

2.2.2.3. Übey b. Ka'b'ın Sahih Kabul Edilmeyen Okuyuşları

Tablo:2

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kıraati
Fatiha 1/4	مَالِكٍ	مَالِيكَ ¹²⁶

¹¹⁶ Hârûf, *el-Müyesser*, 196; Ahmed Muhtar Ömer- Abdullah Salim Nükrem, *Mu'cemül kıraati'l Kur'âniyye mea mukaddime fil kıraati ve eşherü'l kurrâ*, (Kuveyt: Metbuatu Camietu Kuveyt, 1408/1988), 2/305.

¹¹⁷ Hârûf, *el-Müyesser*, 248.

¹¹⁸ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/142.

¹¹⁹ Hârûf, *el-Müyesser*, 337; Pasmaz, *Übey*, 126.

¹²⁰ Hârûf, *el-Müyesser*, 524; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/498.

¹²¹ Hârûf, *el-Müyesser*, 555; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/131.

¹²² Hârûf, *el-Müyesser*, 568.

¹²³ Hârûf, *el-Müyesser*, 568; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/195.

¹²⁴ Hârûf, *el-Müyesser*, 583; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/296.

¹²⁵ Hârûf, *el-Müyesser*, 595.

¹²⁶ Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Haleveyh. *Muhtasar fi şevâzzi'l-Kur'ân (kıraat) min kitâbi'l- bedî'* (Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, ts.), 9; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/154.

Bakara 2/31	ثُمَّ عَرَضَهُمْ	ثُمَّ عَرَضَهَا ¹²⁷
Bakara 2/119	وَلَا تُسْأَلُ	وَلَنْ تُسْأَلَ ¹²⁸
Bakara 2/137	فَإِنْ أَمَّنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ	فَإِنْ أَمَّنُوا بِلَذَى مَا آمَنْتُمْ بِهِ ¹²⁹
Bakara 2/196	وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى	وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى صَلَاةِ الْعَصْرِ ¹³⁰
Bakara 2/248	الَّتَابُوتُ	الَّتَابُوتُ ¹³¹
Bakara 2/249	فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ	فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ ¹³²
Bakara 2/275	فَمَنْ جَاءَهُ	فَمَنْ جَاءَتْهُ ¹³³
Bakara 2/280	ذُو عُسْرَةٍ	ذَا عُسْرَةٍ ¹³⁴
Bakara 2/281	تُرْجَعُونَ فِيهِ	تُرْجُونَ فِيهِ ¹³⁵
Bakara 2/286	وَلَا تَحْمِلُ	وَلَا تَحْمِلُ ¹³⁶
Âl-i İmrân 3/97	آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ	آيَةٌ بَيِّنَةٌ ¹³⁷
Âl-i İmrân 3/153	إِذْ تُصْعِدُونَ	إِذْ تُصْعِدُونَ فِي الْوَادِي ¹³⁸

¹²⁷ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 12; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/186.

¹²⁸ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 16.

¹²⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 17; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/263.

¹³⁰ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 22.

¹³¹ Ebu'l-Feth Osman İbn Cinnî, *el-Muhteseb fî tebyîni vucûhi şevâzzi'l Kıraati ve'l idâhi anhâ*, thk. Ali Necdi Nasif, Abdulfettah İsmail Şelebî (Kâhire: Matbaatu Ehrabu't-Ticâriyye, 1389/1969), 1/129; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/335; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 22.

¹³² Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/337; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 22.

¹³³ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/359; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 24.

¹³⁴ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/362; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 24.

¹³⁵ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/365; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 25.

¹³⁶ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 25; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/377.

¹³⁷ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 28; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/431.

Âl-i İmrân 3/188	بِمَا آتَوْا	بِمَا فَعَلُوا ¹³⁹
Nisâ 4/129	كَالْمُعَلَّقَةِ ¹⁴⁰	كَالْمُسْجُونَةِ ¹⁴⁰
Nisâ 4/154	لَا تَعْدُوا	لَا تَعْتَدُوا ¹⁴¹
Mâide 5/57	وَالْكَفَّارِ	وَمِنَ الْكَفَّارِ ¹⁴²
Mâide 5/60	وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ	وَعَبَدُوا الطَّاغُوتِ ¹⁴³
En'âm 6/16	مَنْ يُصْرِفْ عَنْهُ	مَنْ يَصْرِفْهُ اللَّهُ ¹⁴⁴
En'âm 6/138	وَحَرَّتْ جِرٌّ	وَحَرَّتْ جِرْجٌ ¹⁴⁵
En'âm 6/143	وَمِنَ الْمَعْرِ	وَمِنَ الْمَعْرِزِ ¹⁴⁶
A'râf 7/35	إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ	إِمَّا تَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ ¹⁴⁷
A'râf 7/128	وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ	وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ¹⁴⁸
A'râf 7/146	وَأَنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ	وَأَنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوا ¹⁴⁹
Tevbe 9/57	أَوْ مُدْخَلًا	أَوْ مُدْخَلًا ¹⁵⁰

¹³⁸ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 29; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/452.

¹³⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 30; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/471.

¹⁴⁰ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 35; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/544.

¹⁴¹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 36.

¹⁴² İbn Haleveyh, *Şevâz*, 39; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/36.

¹⁴³ İbn Cinnî, *Muhseteb*, 1/215; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 39; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/38.

¹⁴⁴ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 42; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/74.

¹⁴⁵ İbn Cinnî, *Muhseteb*, 1/231; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 46; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/139.

¹⁴⁶ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 47; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/144.

¹⁴⁷ İbn Cinnî, *Muhteseb*, 1/247; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 49; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/173.

¹⁴⁸ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/210; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 50.

¹⁴⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 52.

Tevbe 9/101	سَنُعَذِّبُهُمْ	سَنُعَذِّبُهُمْ ¹⁵¹
Tevbe 9/104	أَلَمْ يَعْلَمُوا	أَلَمْ تَعْلَمُوا ¹⁵²
Yunus 10/21	قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا	قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ أَسْرَعُ مَكْرًا ¹⁵³
Yûnus 10/27	أَغْشَيْتُ وُجُوهَهُمْ قِطْعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا	يَعْشِي وُجُوهَهُمْ قِطْعٌ مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا ¹⁵⁴
Yûnus 10/71	فَاجْمَعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ	وَدْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ اجْمَعُوا أَمْرَكُمْ ¹⁵⁵
Hûd 11/16	وَبَاطِلٌ	وَبَاطِلًا ¹⁵⁶
Hûd 11/28	فَعَمِيَّتْ	فَعَمَاهَا ¹⁵⁷
Hûd 11/111	وَأَنَّ كُلًّا لَمَّا لِيُوفِّيَهُمْ	وَأَنَّ كُلًّا لَمَّا لِيُوفِّيَهُمْ ¹⁵⁸
Yûsuf 12/10-15	فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ	فِي غَيْبَتِ الْجُبِّ ¹⁵⁹
İbrahim 14/26	وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ	وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً مِثْلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ ¹⁶⁰
İbrahim 14/41	وَلَوْلَا دَيِّ	وَلَا بَوَيَّ ¹⁶¹

¹⁵⁰ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/302; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 58.

¹⁵¹ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/315; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 59.

¹⁵² Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/316; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 59.

¹⁵³ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 63; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/342.

¹⁵⁴ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 61; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/347.

¹⁵⁵ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 63; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/361.

¹⁵⁶ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 64; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/380.

¹⁵⁷ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 64; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/384.

¹⁵⁸ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 66; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/413.

¹⁵⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 66; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/427.

¹⁶⁰ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 75; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/511.

¹⁶¹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 73; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/517.

Nahl 16/11	تُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ ¹⁶²	تُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ ¹⁶²
Nahl 16/37	فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ	فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي لِمَنْ أَضَلَّ اللَّهُ ¹⁶³
Nahl 16/84	وَيَوْمَ نَبْعَثُ ¹⁶⁴	وَيَوْمَ نَبْعَثُ ¹⁶⁴
Nahl 16/112	لِبَاسِ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ	لِبَاسِ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ ¹⁶⁵
İsrâ 17/16	أَمَرْنَا مُنْرَفِيهَا	بَعَثْنَا فِيهَا أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا ¹⁶⁶
İsrâ 17/33	فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ	فَلَا تُسْرِفُوا فِي الْقَتْلِ ¹⁶⁷
İsrâ 17/76	وَإِذَا لَا يَلْبَثُونَ	وَإِذَا لَا يَلْبَثُونَ ¹⁶⁸
İsrâ 17/106	فَرَقْنَاهُ	فَرَقْنَاهُ ¹⁶⁹
Kehf 18/25	ثَلَاثَ مِائَةِ سَنِينَ	ثَلَاثَ مِائَةِ سَنَةٍ ¹⁷⁰
Kehf 18/38	لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي	لَكِنَّا أَنَا هُوَ اللَّهُ رَبِّي ¹⁷¹
Meryem 19/4	شَيْبًا	شَيْبًا ¹⁷²

¹⁶² İbn Haleveyh, *Şevâz*, 76; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/9.

¹⁶³ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/17; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 77.

¹⁶⁴ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/31; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 77.

¹⁶⁵ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 85; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/36.

¹⁶⁶ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 80; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/52.

¹⁶⁷ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 80; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/58.

¹⁶⁸ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/72; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 80.

¹⁶⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 81; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/80.

¹⁷⁰ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 82; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/97.

¹⁷¹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 83; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/104.

¹⁷² İbn Haleveyh, *Şevâz*, 86; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/9.

Meryem 19/36	وَإِنَّ اللَّهَ	إِنَّ اللَّهَ ¹⁷³
Meryem 19/72	ثُمَّ نُنَجِّي	ثُمَّ نُنَجِّي ¹⁷⁴
Tâhâ 20/15	أَكَاذُ أَخْفِيهَا	أَكَاذُ أَخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي فَكَيْفَ اضْهَرُّكُمْ عَلَيْهَا ¹⁷⁵
Tâhâ 20/31-32	أَشَدُّ بِهِ أَرْيٍّ وَ أَشْرَكُهُ فِي أَمْرِي	أَشْرَكُهُ فِي أَمْرِي وَأَشَدُّ بِهِ أَرْيٍّ ¹⁷⁶
Tâhâ 20/97	ظَلَّتْ	ظَلَّلَتْ ¹⁷⁷
Enbiya 21/47	أَتَيْنَا	جِئْنَا ¹⁷⁸
Enbiya 21/83	إِذْ نَادَى رَبَّهُ	إِذْ نَادَى رَبَّهُ ¹⁷⁹
Hac 22/78	هُوَ سَمِّيَكُمُ الْمُسْلِمِينَ	اللَّهُ سَمِّيَكُمُ ¹⁸⁰
Mü'minûn 23/20	تَنْبُتُ بِالذُّهْنِ	تُثْمِرُ بِالذُّهْنِ ¹⁸¹
Mü'minûn 23/108-109	وَلَا تُكَلِّمُونَ إِنَّهُ كَانَ	وَلَا تُكَلِّمُونَ أَنَّهُ ¹⁸²
Nûr 24/15	إِذْ تَلَقَّوْنَهُ	إِذْ تَتَلَقَّوْنَهُ ¹⁸³

¹⁷³ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/169; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 88.

¹⁷⁴ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 88.

¹⁷⁵ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 90; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/197.

¹⁷⁶ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 93; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/202.

¹⁷⁷ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 92; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/232.

¹⁷⁸ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 94; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/261.

¹⁷⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 95; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/267.

¹⁸⁰ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 99; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/317.

¹⁸¹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 99; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/325.

¹⁸² İbn Haleveyh, *Şevâz*, 101; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/345.

¹⁸³ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 102; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/361.

Nûr 24/25	يُوفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ	يُوفِّيهِمُ اللَّهُ الْحَقَّ دِينَهُمْ ¹⁸⁴
Furkân 25/25	وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ	وَنُزِّلَتِ الْمَلَائِكَةُ ¹⁸⁵
Şuarâ 26/64	وَأَزَلُّنَا	وَأَزَلُّنَا ¹⁸⁶
Şuarâ 26/202	فَيَأْتِيهِمْ بَغْتَةً	وَيَرَوْهُ بَغْتَةً ¹⁸⁷
Neml 27/66	بَلِ ادَّارَكَ	أَمْ نَدَارَكَ ¹⁸⁸
Neml 27/82	تَكَلِّمُهُمْ	تُنَبِّئُهُمْ ¹⁸⁹
Neml 27/92	وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ	أَنْ أَتْلُ ¹⁹⁰
Kasas 28/34	يُصَدِّقُنِي	يُصَدِّقُونِي ¹⁹¹
Ankebût 29/25	أَوْثَانًا	إِنَّمَا ¹⁹²
Ahzâb 33/39	رِسَالَاتِ اللَّهِ	رِسَالَةَ اللَّهِ ¹⁹³
Sebe' 34/24	لَعَلِّي هُدًى	لَأَيُّمَا عَلَى هُدًى ¹⁹⁴
Fâtır 35/37	مَنْ تَذَكَّرَ	مَنْ يَتَذَكَّرُ ¹⁹⁵

¹⁸⁴ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 103; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/365.

¹⁸⁵ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 106; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/402.

¹⁸⁶ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 108; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/436.

¹⁸⁷ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 109; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/449.

¹⁸⁸ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 111; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/486.

¹⁸⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 112; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/490.

¹⁹⁰ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 112; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/495.

¹⁹¹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 115; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/516.

¹⁹² İbn Haleveyh, *Şevâz*, 116; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/10.

¹⁹³ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 120; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/93.

¹⁹⁴ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 123; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/126.

¹⁹⁵ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 124; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/153.

Yâsin 36/30	يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ	يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ¹⁹⁶
Yâsin 36/49	وَهُمْ يَخِصِّمُونَ	وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ¹⁹⁷
Sâffât 37/130	إِلْيَاسِينَ	يَاسِينَ ¹⁹⁸
Zümer 39/60	وُجُوهُهُمْ	أُجُوهُهُمْ ¹⁹⁹
Vâkı'a 56/22	وَحُورٌ عِينٌ	وَحُورًا عِينًا ²⁰⁰
Hadîd 57/18	إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ	إِنَّ الْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ ²⁰¹
Mücâdele 58/2	الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ	الَّذِينَ يَنْظُرُونَ ²⁰²
Fecr 89/28	إِرْجِعِي إِلَى رَبِّكِ	إِنْتِي رَبِّكِ ²⁰³
Fecr 89/29	فَادْخُلِي	أَدْخُلِي ²⁰⁴

2.2.2.4. Resmi Mushafa Uygun Olup Mütevatir Derecesine Ulaşamayan Kıraatleri

Übey b. Ka'b'ın Osman mushafına uygun olduğu halde tevatür derecesine ulaşmayan kıraatlerin var olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Bu türeden kıraatlere birkaç örnek verecek olursak;

1-İsrâ sûresinde yer alan 106. ayette ki وَقَرَأْنَا فَرَقْنَاهُ ifadesinin yerine وَقَرَأْنَا فَرَقْنَاهُ şeklinde şeddeli olarak okuduğu,

¹⁹⁶ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 125; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/171.

¹⁹⁷ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 127; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/178.

¹⁹⁸ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 128; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/213.

¹⁹⁹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 132; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/266.

²⁰⁰ İbn Cinnî, *Muhtesab*, 2/309; İbn Haleveyh, *Şevâz*, 151; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/42.

²⁰¹ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 153; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/63.

²⁰² İbn Haleveyh, *Şevâz*, 154; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/74.

²⁰³ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 174; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/388.

²⁰⁴ İbn Haleveyh, *Şevâz*, 174; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/388.

2- Tâhâ suresinin 96. ayetinde bulunan **فَقَبَضْتُ قَبْضَةً** ifadesinin yerine “sâd” harfîni kullanarak **فَقَبَصْتُ قَبْصَةً** olarak okuduğu,

3- Yine Ahzâb suresinin 50. Ayetinde geçen **إِنْ وَهَبْتُ** ifadesini hemzeyi kesralı değil fethalı olarak **أَنْ وَهَبْتُ** şeklinde okuması gibi birkaç rivayet bu şekildedir.²⁰⁵

2.2.2.5. Übey b. Ka'b'ın Gramer Açısından Kiraatindeki Farklılıklar

a-Fiil Kalıplarındaki Farklılıklar

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kiraati
Bakara 20	يَخْطَفُ	يَتَخَطَّفُ ²⁰⁶
Bakara 48	وَلَا يُقْبَلُ	وَلَا تُقْبَلُ ²⁰⁷
Bakara 222	حَتَّى يَطْهَرْنَ	حَتَّى يَتَطَهَّرْنَ ²⁰⁸
Al-i İmrân 37	وَكَفَّلَهَا	وَاكْفَلَهَا ²⁰⁹
En'âm 105	دَرَسَتْ	دَرَسَ ²¹⁰
Araf 35	إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ	إِمَّا تَأْتِيَنَّكُمْ ²¹¹
Tevbe 49	سَقَطُوا	سَقَطَ ²¹²
İsrâ 33	فَلَا يُسْرِفُ	فَلَا يُسْرِفُوا ²¹³

²⁰⁵ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/23.

²⁰⁶ Hayyân, *Bahr*, 1/146.

²⁰⁷ Hindi, *Kenzü 'l-ummâl*, 2/605.

²⁰⁸ Hayyân, *Bahr*, 2/424.

²⁰⁹ Hayyân, *Bahr*, 3/121.

²¹⁰ Hayyân, *Bahr*, 4/508.

²¹¹ Hayyân, *Bahr*, 5/46.

²¹² Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/300.

²¹³ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/58.

b-Harfi Cer Getirerek Okuduğu Yerler

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kiraati
Mü' min 71	وَالسَّلَاسِلِ	فِي السَّلَاسِلِ ²¹⁴
Ali İmrân 195	آتِي	بَآتِي ²¹⁵
Maide 57	وَالْكَفَّارَ	وَمِنَ الْكَفَّارِ ²¹⁶
Bakara 177	أَنْ تُؤْلُوا	بَآنْ تُؤْلُوا ²¹⁷
Nur 60	ثِيَابَهُنَّ	مِنْ ثِيَابِهِنَّ ²¹⁸

c-Çoğul Kelimeleri Müfred Olarak Okuduğu Yerler

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kiraati
Ahzâb 39	رِسَالَاتِ اللَّهِ	رِسَالَةَ اللَّهِ ²¹⁹
Nisa 109	عَنْهُمْ	عَنْهُ ²²⁰
Kamer 7	خُشْعًا	خَاشِعَةً ²²¹
Kehf 25	سِنِينَ	سَنَةً ²²²
Al-i İmrân 97	آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ	آيَةً بَيِّنَةً ²²³

²¹⁴ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/298.

²¹⁵ Hayyân, *Bahr*, 3/476.

²¹⁶ Hayyân, *Bahr*, 4/302.

²¹⁷ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/282.

²¹⁸ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/388.

²¹⁹ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/93.

²²⁰ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Salah Ba'sman, Hasan el-Gazali, Zeyd Mihras, Emin Baş. (Cidde: Dâru't-Tefsir, 1436/2015), 10/592.

²²¹ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/7.

²²² Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/97.

En'âm 71	اسْتَهْوَاهُ الشَّيَاطِينُ	اسْتَهْوَاهُ الشَّيْطَانُ ²²⁴
Bakara 31	عَرَضَهُمْ	عَرَضَهَا ²²⁵

d-Müfred Kelimenin Çoğul Olarak Okunduğu Yerler

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kiraati
Nisa 159	مَوْتِهِ	مَوْتِهِمْ ²²⁶
Maide 60	وَعَبْدَ	وَعَبْدُوا ²²⁷
Hucurat 11	عَسَى	عَسُوا ²²⁸
İsrâ 38	كَانَ سَيِّئُهُ	كَانَ سَيِّئَاتُهُ ²²⁹

e- Kelimenin Aynı Mana Olarak Farklı Kelime ile Okunduğu Yerler

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kiraati
Bakara 133	وَسَارِعُوا	وَسَابِقُوا ²³⁰
Enfâl 2	وَجَلَّتْ قُلُوبُهُمْ	فَزَعَتْ قُلُوبُهُمْ ²³¹
Bakara 259	نُنَشِّرُهَا	نُنَشِّيَهَا ²³²

²²³ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/431.

²²⁴ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/97.

²²⁵ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/186.

²²⁶ Hayyân, *Bahr*, 4/130.

²²⁷ Hayyân, *Bahr*, 4/307.

²²⁸ Hayyân, *Bahr*, 9/517.

²²⁹ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/60.

²³⁰ Hayyân, *Bahr*, 3/345.

²³¹ Hayyân, *Bahr*, 5/270.

²³² Hayyân, *Bahr*, 2/637.

Bakara 213	كَانَ النَّاسُ	كَانَ الْبَشَرُ ²³³
Bakara 281	تُرْجَعُونَ	تُرْدُونَ ²³⁴
Bakara 144	شَطْرَ الْمَسْجِدِ	تَلْقَاءَ الْمَسْجِدِ ²³⁵
Ali İmrân 188	بِمَا أَتُوا	بِمَا فَعَلُوا ²³⁶
Bakara 249	كَمْ مِنْ فِئَةٍ	كَأَيِّنْ مِنْ فِئَةٍ ²³⁷
Bakara 226	لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ	لِلَّذِينَ يُفْسِمُونَ ²³⁸

f-Bazı Ayetlerde Kelimeleri Hazf Ederek Okuduğu Yerler

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kiraati
İhlas 1	قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ	هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ²³⁹
Mü'minûn 98	وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونَ	وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ يَحْضُرُونَ ²⁴⁰
A'râf 26	وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ	وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ خَيْرٌ ²⁴¹
Nisa 101	إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ	أَنْ يَفْتِنَكُمُ ²⁴²
Bakara 185	يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ	يُرِيدُ الْيُسْرَ ²⁴³

²³³ Hayyân, Bahr, 2/363.

²³⁴ Hayyân, Bahr, 2/719.

²³⁵ Ömer, Nükrem, Mu'cem, 1/268.

²³⁶ Hayyân, Bahr, 3/466.

²³⁷ Ömer, Nükrem, Mu'cem, 1/337.

²³⁸ Hayyân, Bahr, 2/445.

²³⁹ Ömer, Nükrem, Mu'cem, 5/511.

²⁴⁰ Ömer, Nükrem, Mu'cem, 3/343.

²⁴¹ Hayyân, Bahr, 5/31.

²⁴² Hayyân, Bahr, 4/49.

²⁴³ Pasmaz, Übey, 109.

g-Kelimeleri İlave Ederek Okuduğu Ayetler

Sûre/Âyet	Resm-i Mushaf	Übey b. Ka'b'ın Kiraati
A'lâ 16	بَلْ تُؤْثِرُونَ	بَلْ أَنْتُمْ تُؤْثِرُونَ ²⁴⁴
Fecr 27	الْمُطْمَئِنَّةُ	الْأَمْنَةُ الْمُطْمَئِنَّةُ ²⁴⁵
Talak 1	لِعِدَّتِهِنَّ	فِي قُبُلٍ عِدَّتِهِنَّ ²⁴⁶
Muhammed 21	طَاعَةٌ	يَقُولُونَ طَاعَةٌ ²⁴⁷
Ahzâb 6	وَأَزْوَاجَهُ أُمَّهَاتُهُمْ	وَأَزْوَاجَهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَهُوَ أَبٌ لَهُمْ ²⁴⁸
Nur 35	مَثَلُ نُورِهِ	مَثَلُ نُورِ الْمُؤْمِنِينَ ²⁴⁹

h. Übey b. Ka'b'ın Takdim Ve Tehir Ederek Okuduğu Ayetler

- 1-Nahl suresi 112. ayette geçen لِبَاسِ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ ifadesini لِبَاسِ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ ,
- 2- Mü'minûn suresi 37. ayette geçen نَحْيًا وَنَمُوتُ ifadesini نَحْيًا وَنَمُوتُ ,
- 3- Kâf suresi 19. ayette geçen وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ ifadesini وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ²⁵⁰ ,

2.3. Übey b. Ka'b'ın Mushaf'ı

Hız. Peygamber döneminde Kur'an'ı hem tilaveten hem de yazı ile muhafaza eden sahâbîlerin kendilerine ait özel mushafları bulunmaktaydı. Übey b. Ka'b'ın da içinde bulunduğu bu sahabilerin isimleri şöyledir: Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Mes'ûd, Ali b. Ebi

²⁴⁴ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/362.

²⁴⁵ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/388.

²⁴⁶ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/141.

²⁴⁷ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/432.

²⁴⁸ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 4/78.

²⁴⁹ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/372.

²⁵⁰ Pasmaz, *Übey*, 121.

Tâlib, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Amr, ayrıca Hz. Aîşe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme 'nin de mushafları bulunmaktaydı.²⁵¹

Übey b. Ka'b'ın mushafındaki sure sayısı ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler kaydedilmektedir. Zencani'ye göre yüz beş,²⁵² Ata b. Yesar'a göre yüz on dört, İbn Nedim'e göre yüz on altı, Asım el Cuhderi'ye göre ise yüz on üç suredir.²⁵³ Ancak bu bilgiler eksik ve yetersizdir. Zira tespit edilen sureler ile yazılan sure sayısı farklıdır. Nitekim İbn Nedim fihristinde sure tertibini verdikten sonra yüz on altı sure olduğunu zikreder. Halbuki kaydettiği sayı mükerrer sureler çıkarıldığında yüz üçtür.²⁵⁴ Yine Suyuti'nin listesinde sayı yüz on 'dur. Teğabun suresi mükerrer kaydedildiği için yüz dokuz sure olmaktadır. Ancak kendisi de İbn Nedim gibi yüz on altı sûre olduğunu zikreder. Kunut dualarını da iki sure olarak kaydeden müelliflerin verdiği sayı kunut çıkarılınca resmi Mushaf'la örtüşmektedir.²⁵⁵ Bu farklı detayın, yazım hatasından kaynaklandığını düşünerek değerlendirmemize devam ediyoruz.

Übey'in Mushaf'ında farklı olduğu iddia edilen ve kayıtlara geçen kunut dualarının âhad haberlerle nakledildiğini ve bu konuda sahih hiçbir naklin mevcut olmadığını belirtmek isteriz. Zira mütevatir bir nakille bizzat Allah Rasûlünden alarak ve daha sonra O'na arz ederek yazılan bir nüshanın, resmi mushafa uygun olamaması gibi bir durum söz konusu değildir. Konuya dair Kâdî Ebû Bekr el-Bâkillânî'nin görüşü ise bu naklin haberi vâhid olduğu ve haberi vâhid ile gelen bir bilginin delil olamayacağı, Übey b. Ka'b'ın yazsa dahi bunları, unutmamak adına mushafına kaydettiği notlar olabileceği yönündedir.²⁵⁶ Muhammed Hamidullah 'ın konuyla ilgili görüşü ise; “Hz. Osman tarafından çoğaltılan Kur'ân nüshaları ile Übey, İbn Mes'ûd ve Ukbe b. Âmir el-Cüheni gibi sahabilerin yazı ile tespit ettiği Kur'ân parçaları arasında bazı kelimelerin yazılışı açısından farklılıklar yok değildir. Ancak bu farklılıklar söz konusu ayetin açıklaması ve tefsirinden başka bir şey değildir”²⁵⁷ şeklindedir.

Yine konuyla ilgili yaptığımız incelemelerde Nöldeke 'nin “*Kur'ân Tarihi*” adlı eserinde, muhteva ve biçim yönünden duayı andıran kunut dualarının, Kur'ân'da bulunan deyimlere benzememesi ve Kur'ân'a yabancı olan bir gramere sahip olması nedeniyle vahiy

²⁵¹ Mehmet Dağ, *İhticâc Bağlamında Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), 91. İbn Davud, Mesahif, 76-109.

²⁵² Ebû Abdullah Zencânî, *Kur'ân tarihi*, çev. Ziya Şen, (İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2013), 121-126.

²⁵³ Şen, *Metinleşme Süreci*, 284.

²⁵⁴ Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramazan, (Beyrut: Dâru'l-Me'arif, 1417/1197), 45.

²⁵⁵ Karakuş, *Übey*, 79.

²⁵⁶ Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi*, (İstanbul: İFAV, 2017), 299.

²⁵⁷ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, (Ankara: İmaj Yayınları, 2003), Karakuş, *Übey*, 77.

kaynaklı olmadığı, ayrıca bu iki duanın bu nedenlerden dolayı Kur'ân'a ait bir parça olarak kabul edilmesinin inanılır bir durum olmadığını dile getirmektedir. Hz. Peygamber zamanında kullanılan dualardan biri olduğunu ifade eden Nöldeke, Übey b. Ka'b'ın Kur'ân'a dair bilgisinin çok iyi olduğunu söyleyerek mushafın resmi mushafa uygunluğunu destekler bir tavır sergilemiştir.²⁵⁸ Konuya dair Tâbiûn dönemi âlimlerinden Muhammed el-Kurezî'den gelen rivayette ise: “*Üç mushaf buldum. Birinde İbn Mes'ûd'un kıraati, birinde Übey'in kıraati, birinde de Zeyd'in kıraati vardı. Bunların hiçbirinde diğerine muhalif olan bir şey bulamadım.*” dendiği aktarılmaktadır.²⁵⁹

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, Kıraatini bizzat Allah Rasûlünden alarak hem yazıp hem de arz eden bir vahiy kâtibinin, kendine ait oluşturduğu mushaf'ında, Hz. Peygamber'den işittiği duaları notlar şeklinde yazabileceği muhtemel iken, ayrıca satırlar arasındaki tefsir mahiyetindeki açıklayıcı ifadeleri alarak Kur'ân'dan bir ayetmiş gibi gösterip, resmi mushafın güvenilirliğini zedelemeye çalışan bir takım bilgisiz şahsiyetlerin yazdıkları yazılar bizler için bir önem ifade etmemektedir. Zira hem cem' hem de istinsah gibi önemli görevlerde komisyon üyesi olan Übey b. Ka'b'ın farklı bir Mushaf'ının olabilme durumu söz konusu değildir. Böyle bir durum olsa idi, Übey komisyonda iken buna dair itirazda bulunur ve kendi Mushaf'ında ki farklı ayetleri gösterirdi. Böyle bir durumun yaşandığına dair herhangi bir sahih nakil mevcut değilken, yazılan iki duanın ve diğer notların mushafa ait olduğunu söyleyerek âhad haberleri öne sürmek, Osman mushafına zarar vermek isteyenlerin uydurmalarından başka bir şey değildir. Kur'ân'ın en başından beri yazılması, toplanması ve çoğaltılmasında önemli bir şahsiyet olan, adı bizzat Allahu Teâlâ tarafından anılan, Kur'ân'a dair ilmi bilgisiyle sahabenin de güvenilir olarak adlandırdığı bir sahâbinin Mushaf'ının farklılığı düşünülemez. Biz, mushafın herhangi bir eksiklik veya fazlalık içermediğini, resmi Mushaf'la birebir aynı olduğu kanaatini taşıdığımızı belirtmek isteriz.

²⁵⁸ Theodor Nöldeke- Friedrich Schwally, *Kur'ân Tarihi*, çev. Muammer Sencer, (İlke Yayınları, 1970), 46-48.

²⁵⁹ Puszma, *Übey*, 155.

2.3.1. İbn Nedim’e Göre Übey b. Ka’b’ın Mushaf’ının Tertibi

1-Fâtiha	17-Nahl	33-Eshâbu’l-Hicr
2-Bakara	18-Ahzâb	34-H.M.A.S.K. (Şûrâ)
3-Nisâ	19-Benî İsrâîl	35-Rûm
4-Ali İmran	20-Zümer	36-Zuhruf
5-En’âm	21-H.M. Tenzîl (Câsiye)	38-H.M. Secde
6-A’raf	22-Tahâ	39-İbrahim
7-Maide	23-Enbiyâ	40-Melâike
8-Yûnus	24-Nûr	41-Feth
9-Enfâl	25-Mû’minûn	42-Muhammed(sav)
10-Tevbe	26-H.M. Mû’min	43-Hadîd
11-Hûd	27-Ra’d	44-Zihâr (Mücadele)
12-Meryem	28-T.S.M. Kasas	45-Tebâreke Furkân
13-Şuâra	29-T.S. Süleyman (Neml)	46-E.L.M Tenzîl (Secde)
14-Hac	30-Sâffat	47-Nûh
15-Yûsuf	31-Dâvûd Sâd	48-Ahkâf
16-Kehf	32-Yâsîn	49-Kâf
50-Rahmân	66-Tîn	82-Saf
51-Vâkıa	67-İkra’bismi rabbike (Alak)	83-Duhâ
52-Cin	68-Hucurât	84-Elem neşrah leke (İnşirah)
53-Necm	69-Münâfikûn	85-Kâria ²⁶⁰
54-Hakka	70-en-Nebiyü (a.s)	86-Tekâsûr
55-Haşr	71-Fecr	87-Hal’

²⁶⁰ İbn Nedim, *el-fihrist*, 44-45. Ebû Abdullah Zencânî, Kur’ân tarihi, çev. Ziya Şen, (İstanbul: Önsöz Yayıncılık,2013),121-126.

56-Mumteherine	72-Mülk	88-Cîd
57-Murselât	73-Ve'l-Leyli izâ yağşa	89-Allahûmme iyyâke na'budu
58-Amme yetesâelûn	74-Îze's-semâü'n-fetarat (İnfitâr)	90-Lumez (Hümeze)
59-İnsân	75-Ve's-şemsi ve duhâhâ	91-İzâ zulzilet
60-Lâ uksimu	76-es-Semâu zâtü'l-bürûc	92-Âdiyât
61-Küvvirat	77-et-Târık	93-Eshâbu'l-fil
62-Nâziât	78-Sebbihü'sme Rabbike'l-a'lâ	94-Tîn
63-Abese	79-Ğâşiye	95-Kevser
64-Mutaffifin	80-Abese	96-Kadr
65-Îze's-Semâu'n şakkat (İnşikâk)	81-Lem yekûn evvelû mâ kân	97-Kâfirûn
98-Nasr	100-Kureyş	102-Felak
99-Ebî Leheb	101-Samed	103-Nâs ²⁶¹

²⁶¹ İbn Nedim, *el-Fihrist*, 44-45.

2.3.2 Süyûfî'ye Göre Übey b. Ka'b'ın Mushaf'ının Tertibi

1-Hamd	17-Nahl	33-Yâsîn
2-Bakara	18-Ahzâb	34-Hicr
3-Nisâ	19-Benî İsrâîl	35-H.M.A.S.K.
4-Âli İmrân	20-Zümer	36-Rûm
5-En'âm	21-Tahâ	37-Hadîd
6-A'râf	22-Enbiyâ	38-Feth
7-Mâide	23-Nûr	39-Kıtâl
8-Yûnus	24-Mû'minûn	40-Zihâr
9-Enfâl	25-Sebe'	41-Tebâreke el-Mülk
10-Berâe	26-Ankebût	42-Secde
11-Hûd	27-Mu'min	43-İnnâ erselnâ nûhan
12-Meryem	28-Ra'd	44-Ahkâf
13-Şuarâ	29-Kasas	45-Kâf
14-Hac	30-Neml	46-Rahmân
15-Yûsuf	31-Sâffât	47-Vâkıa
16-Kehf	32-Sâd	48-Cin ²⁶²

²⁶² Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûfî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu Fadl İbrahim. (Mısır: Genel Kitap Otoritesi, 1394/1974), 1/222-223.

49-Necm	65-Lâ uksimu bi yevmi'l kıyâme	81-Ve'l-Leyli
50-Seele Sâilun	66-İze-ş-şemsu kuvvirat (Tekvîr)	82-İze's-semâu'nfeterat (infitâr)
51-Müzemmil	67-Ya eyyuha izâ tallaktumun-nisâe	83-Ve's-Şemsi ve duhâhâ
52-Müddessir	68-Nâziât	84-Ve's-Semâi ve't-târık
53-İkterabet	69-Teğâbun	85-Sebbihi'sme rabbike
54-H.M. ed-Duhân	70-Abese	86-Ğâşiye
55-Lokmân	71-Mutaffifin	87-Saf
56-Câsiye	72-İze's-semâu'n-şekkat (İnşikâk)	88-Ehlu'l-kitâb ve hiye lem yekûn
57-Tûr	73-Ve't-Tîni ve'z-zeytûn	89-Dûhâ
58-Zâriyât	74-İkra' bismi rabbike	90-Elem neşrah
59-Nûn	75-Hucurât	91-Kâria
60-Hâkka	76-Mûnâfikûn	92-Tekâsur
61-Haşr	77-Cum'a	93-Asr
62-Mumteherine	78-Lime tuharrimu	94-Hal'
63-Murselât	79-Fecr	95-Hafđ
64-Amme yetesâelûn	80-Lâ uksimu bihâze'l-beled	96-Veylun likulli humeze ²⁶³

²⁶³ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/222-223.

97-İzâ zulzilet	102-İnnâ e'taynâke	107-Samed
98-Âdiyât	103-Kadr	108-Felak
99-Fîl	104-Kâfirun	109-Nâs ²⁶⁴
100-Li îlâfî	105-İzâ câe nasru'llâhi	
101-Eraeyte	106-Tebbet	

2.4. Übey b. Ka'b'ın Farklı Okuyuşlarının Diğer İslami İlimlere Yansımaları

Yunus Sûresi 58. Âyet:

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ (٥٨)

De ki: "Allah'ın lutfiyle, rahmetiyle (evet) ancak onunla ferahlansınlar. O onların toplayıp yığdıklarından hayırlıdır." ²⁶⁵

Ayet-i Kerime de geçen فَلْيَفْرَحُوا kelimesinin farklı vecihlerle okunduğu görülmektedir. İbn Veki, Übey b. Ka'b'ın kıraatinde فَلْيَفْرَحُوا kelimesinin “Bununla sevinin. Bu onların yanındakinden daha hayırlıdır.” şeklinde okuduğunu aktarmaktadır.²⁶⁶ Ayrıca فَلْيَفْرَحُوا ifadesini Übey b. Ka'b فَذَلِكَ فَفْرَحُوا "Yalnız bunlarla sevininiz." şeklinde de okuduğu kaynaklarda yer almaktadır.²⁶⁷

Al-i İmran Sûresi 81. Âyet:

²⁶⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/222-223.

²⁶⁵ Yunus, 10/58.

²⁶⁶ Ebû'l Kasım Carullah ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an haḳā'iki ḡavâmiẓi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fî vüçûhi't-te'vîl*, çev. Muhammed Coşkun, Murat Sülün, ed. Murat Sülün (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 3/296; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 12/198; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muḥîṭ fî't-tefsîr*, thk. Sıtkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l Fikir, 1420/1999), 6/76.

²⁶⁷ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/357; Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2005), 8/545; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/296.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾

“Allah, Peygamberlerden şöyle söz almıştı: “Bakın, size Kitap ve hikmet verdim; imdi yanınızda bulunan (Kitap)ı doğrulayıcı bir Peygamber geldiğinde, ona mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Ve bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?” demişti. “Kabul ettik!” dediler. “O halde tanık olun, ben de sizinle beraber tanık olanlardanım.” dedi.”²⁶⁸

Ayette geçen مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ ifadesi ile ilgili birkaç yorum bulunmaktadır. Übey b. Ka’b söz konusu kelimeyi وَأَتُوا اللَّهَ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ “Hani Allah, kitap verilenlerden söz alarak” şeklinde okumuştur. Zemahşerî de geçen görüşe göre; ifade ile kastedilenin ehl-i kitap olduğu, Onların “Peygamberliğe biz daha layıgız, çünkü biz ehl-i kitabız, Peygamberler hep bizden çıkmıştır.” ifadelerine alaycı bir üslupla iddialarına cevaptır. Bu görüş Übey b. Ka’b’ın okuyuşunu desteklemektedir.²⁶⁹

Hûd Sûresi 111. Ayet:

وَإِنْ كُلًّا لَّمَّا لِيُؤْفَيَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

“Şüphesiz Rabbin, hepsinin işlerinin (karşılığını) tam verecektir. Çünkü Allah, yaptıklarını bilmektedir.”²⁷⁰

Hûd suresi 111. Ayetinde geçen وَإِنْ كُلًّا لَّمَّا لِيُؤْفَيَّهُمْ ifadesi Übey b. Ka’b tarafından وَانْ كُلًّا لَّمَّا لِيُؤْفَيَّهُمْ “ve in küllün illa le-yuveffiyennehum” ve وَانْ كُلُّ لَّمَّا لِيُؤْفَيَّهُمْ “ve in küllün lemmâ le-yuveffiyennehum” olmak üzere iki farklı şekilde okunmuştur.²⁷¹ Anlam olarak “Mutlaka onların her birisine karşılığı tam olarak verilecektir”²⁷² İbn Kesîr ve Nâfî ise; وَإِنْ

²⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/81.

²⁶⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/986; Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 1/424; Ebu Hayyân, *Bahr*, 3/235; Taberi, *Cami’ul-Beyan*, 554-555.

²⁷⁰ Hûd, 11/111.

²⁷¹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/496; Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 2/413.

²⁷² Ebû Hayyân, *Bahr*, 6/216; Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 2/413.

لَمَّا “nun” harfini şeddesiz olarak okumuşlardır.²⁷³ Yine İbn Âmir, Hafs ve Hamza’nın لَمَّا kelimesini لَمَّا şeklinde şeddeli olarak okuduğu nakledilmektedir.²⁷⁴

Übey b. Ka’b’ın لَا يُؤْفِقُهُمْ وَإِنْ مِنْ كُلِّ إِلَّا لِيُؤْفِقَهُمْ şeklinde okuyuşu ile ilgili Nehhâs’ın yorumu şöyledir; “Büyük kalabalıkların kıraatine muhalif olan bu kıraatlerde, اِنْ edatı, ancak مَا anlamında olur ve açıklayıcı (tefsir) olarak getirilmiştir. Çünkü büyük kalabalıklara muhalif olarak ancak bu şekliyle okuyuş caiz olabilir.”²⁷⁵ Übey’in, bu ayeti kerimeye genişlik manası vermek için bu şekilde okuduğu söylenerek, ayette geçen bu kıraati müdrec olarak kabul edilmektedir.

Şuarâ Sûresi 13. Âyet:

وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ (١٣)

“Göğsüm daralıyor, dilim açılmıyor (tutukluk yapıyor), onun için Harun'a da elçilik ver.”

276

Şuarâ suresi 13. ayet-i kerîme tüm kıraat imamları tarafından aynı şekilde okunmuştur.²⁷⁷ Kıraat zincirini incelediğimizde Ya’kûb’un kıraatinin Übey b. Ka’b aracılığı ile Hz. Peygamber’e dayandığını görmekteyiz.²⁷⁸ Ya’kûb ayette geçen وَلَا يَنْطَلِقُ ve وَيَضِيقُ fiillerini bir önceki ayette bulunan أَنْ يُكْذِبُونَ ifadesine atfederek iki fiilide mansûb şekilde okumuştur.²⁷⁹ Meşhur kıraat imamlarından olan Ya’kûb’un ifadeleri ile ayetin manası “Ben onların beni yalanlamalarından, böylece de göğsümün daralmasından ve dilimin tutukluk yapmasından endişe ediyorum”²⁸⁰ şeklinde olmaktadır.

Cumhur kurrâ imamlarının ötre ile okuduğu²⁸¹ her iki fiilde geçen ق harfinin Ya’kûb tarafından mansûb şekilde okunmasını bir önceki ayet ile incelediğimizde, “Mûsâ, şöyle dedi:

²⁷³ İbnü’l-Cezerî, Ebû’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbag. (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.) 2/290.

²⁷⁴ Şihâbuddin el Benna ed-Dimyâtî, *İthâfu Fudalâi’l Beşer fi’l Kırâati’l Erbeate Aşer*, 135; Ebû Hayyân, *Bahr*, 6/216.

²⁷⁵ Kurtûbî, *Câmiu’l Ahkâm*, 9/164; Ahmet Cansız, *Sahih Kıraat İsnad Edilen Sahabe Rivayetlerinin Kıraat İlmindeki Yeri*, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, 162.

²⁷⁶ Şuarâ, 26/13.

²⁷⁷ Kurtûbî, *Câmiu’l Ahkâm*, 13/15; İbnü’l-Cezerî, *Neşr*, 251.

²⁷⁸ İbn Cezerî, *Neşr*, 1/185-186.

²⁷⁹ İbn Cezerî, *Neşr*, 2/335.

²⁸⁰ Cansız, *Sahih kıraat isnad edilen sahabe*, 93.

²⁸¹ Kurtûbî, *Câmiu’l Ahkâm*, 13/15; Dimyâtî, *İthâfu Fudalâi’l-Beşer*, 420.

“Ey Rabbim! Muhakkak ki ben, beni yalanlamalarından korkuyorum.”²⁸² ayet-i kerimede Hz. Mûsa’nın korku ve endişesini görmekteyiz. Bu yüzden kutlu ve önemli vazifeyi kardeşi Hârûn ile beraber yapmak istedi. Ya’kûb mansûb okuyuşu ile ayette zikredilen “yalanlama, göğsün daralması ve dilinin düğümlenmesinden)” bu üç sebebin gerçekleşmesinden korktuğunu ifade etmektedir.²⁸³

Meryem Sûresi 72. Âyet:

ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًا (٧٢)

“Sonra korunanları kurtarırsınız ve zalimleri öyle diz üstü çökmüş olarak bırakırsınız.”²⁸⁴

Ayetin ثُمَّ نُنَجِّي ifadesini cumhur kurrâ ikinci nun ‘un fethası, cim ‘in şeddesiyle okudu.²⁸⁵ Yaku’b, el-Kisâi²⁸⁶ ve Yahya, Ameş’in²⁸⁷ kıraatinde ikinci nun sakın, cim harfî şeddesiz olarak ثُمَّ نُنَجِّي “Bundan sonra kurtarırsınız.” şeklindedir.²⁸⁸ İbn Ebi Leyla mana olarak “orada” olacak şekilde ثُمَّ ifadesini se’yi fetha, ha’i sekt ile ثُمَّ olarak okumuştur.²⁸⁹ Übey b. Ka’b ise ثُمَّ نُنَجِّي ifadesini ثُمَّ نُنَجِّي olarak se’nin fethasını zarf üzere okudu.²⁹⁰

Furkan Sûresi 25. Ayet:

وَيَوْمَ تَسْقُطُ السَّمَاوَاتُ بِالْغَمَامِ وَتُزَّلُ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا (٢٥)

“Göğün bulutları parçalayıp meleklerin bölük bölük indirildiği gün;”²⁹¹

Cumhur kurrâ ayet-i kerime de bulunan وَتُزَّلُ الْمَلَائِكَةُ ifadesini nun ‘un dammesi, meksur ze’nin şeddesi ve الْمَلَائِكَةُ kelimesinin zikredilmeyen faili meful üzere raf olarak وَتُزَّلُ الْمَلَائِكَةُ “Melekler indirileceklerdir.” şeklinde okumuşlardır. İbn Kesir aynı ifadeyi وَتُزَّلُ الْمَلَائِكَةُ iki nun ‘la ve “melekler” lafzını da mansûb olarak “Melekleri indiririz.” şeklinde

²⁸² Şuara, 26/12.

²⁸³ Cansız, *Sahih kıraat isnad edilen sahabe*, 93; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/918.

²⁸⁴ Meryem, 19/72.

²⁸⁵ İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî. *el-Muhârrerü'l-vecîz fî tefsîri'l kitabi'l Aziz*. thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed. (Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 1422/2001), 4/27-28.

²⁸⁶ Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 11/254.

²⁸⁷ İbn Atıyye, *Muhârrerü'l-vecîz*, 4/27- 28.

²⁸⁸ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/177.

²⁸⁹ Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 11/254; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/177.

²⁹⁰ İbn Atıyye, *Muhârrerü'l-vecîz* 4/27-28.

²⁹¹ Furkan, 25/25.

okumuştur.²⁹² A'meş ve İbn Mes'ûd ise وَأُنْزِلَ الْمَلَائِكَةُ “Melekleri indirecektir.” manası ile okumuşlardır.²⁹³ Söz konusu kelimeyi Übey b. Ka'b'ın kıraatinde iki şekilde görmekteyiz. İlk olarak وَتَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ “Melekler indirilecektir.” şeklinde, ikinci olarak ise وَتَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ “Melekler inecektir.” ifadesiyle okuduğu kaynaklarda yer almaktadır.²⁹⁴

Ra'd Sûresi 42-43. Ayet:

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ (٤٢)
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسَتْ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ (٤٣)

*“Onlardan öncekiler de tuzak kurmuştu. Fakat bütün tuzaklar, (tedbirler) Allah'ındır. (Allah'ın tedbiri, onların tuzaklarını bozar. O), her canın ne kazandığını (ne yaptığını) bilir. Kafirler de, bu yurdun sonunun kimin olacağını bileceklerdir! İnkâr edenler: "Sen gönderilmiş bir elçi değilsin!" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda Allah'ın ve yanında Kitap bilgisi bulunanların şahit olması yeter.”*²⁹⁵

Ra'd Sûresi 42. ayette geçen الْكُفَّارُ kelimesini cumhur kurrâ çoğul haliyle okumuştur. Nafî, Ebu Amr ve İbn Kesir الْكَافِرُ “Kafir” diye tekil olarak okumuşlardır.²⁹⁶ Übey b. Ka'b'ın kıraatine baktığımızda ifadenin الَّذِينَ كَفَرُوا şeklinde okuduğunu görmekteyiz.²⁹⁷

Yine Ra'd suresi 43. Ayette geçen عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ifadesini Übey b. Ka'b وَ مِنْ عِنْدِهِ “Kitabın bilgisi onun nezdinden gelmiştir.” şeklinde okumuştur.²⁹⁸ İbn Abbas, İbn Cübeyr, Mücâhid ve Dahhak'ın da söz konusu ifadeyi Übey b. Ka'b gibi okuduğu kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır.²⁹⁹

Tevbe Suresi 57. Ayet:

لَوْ يَجِدُونَ مَلَجًا أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مَدَّخَلًا لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ (٥٧)

²⁹² İbn Atıyye, *Muḥarrerü'l-vecîz*, 4/207-208; Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 12/537; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/401.

²⁹³ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/402; İbn Atıyye, *Muḥarrerü'l-vecîz*, 4/207-208.

²⁹⁴ Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 12/537; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 3/402; İbn Atıyye, *Muḥarrerü'l-vecîz*, 4/207-208.

²⁹⁵ Ra'd, 13/42-43.

²⁹⁶ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/497; Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 9/505.

²⁹⁷ İbn Atıyye, *Muḥarrerü'l-vecîz*, 3/319; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/497.

²⁹⁸ İbn Atıyye, *Muḥarrerü'l-vecîz*, 3/319-320; Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 9/507; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/499.

²⁹⁹ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/498-499; İbn Atıyye, *Muḥarrerü'l-vecîz*, 3/320.

“Eğer (sizden korunmak için) sığınacak bir yer, yahut (barınacak) mağaralar, ya da sokulacak bir delik bulsalardı, hemen oraya doğru koşarlardı.”³⁰⁰

Cumhur kurrâ ayette geçen مُدْخَلًا kelimesini "dal" harfini şeddeleyerek “İçine kendilerini sokacak bir yer bulsalardı.” şeklinde okumuşlardır.³⁰¹ A'meş ve Katade'nin okuyuşunda aynı ifadenin مُدْخَلًا olarak okunduğu rivayet edilmektedir.³⁰² İbn Muhaysın ve İbn Ebi İshak ise kelimeyi مَدْخَلًا olarak okumuşlardır.³⁰³ Übey b. Ka'b'ın kıraatini incelediğimizde kelimeyi iki farklı şekilde okuduğunu görmekteyiz. Kelimeyi مُدْخَلًا “ardı arkasına girmek” olarak okumuştur.³⁰⁴ Yine aynı ifadeyi مُنْخَلًا şeklinde ism-i mekân olarak okumuştur,³⁰⁵ Kurtubî de geçen ifadeye göre bu şaz kıraattir. Çünkü onun görüşünü benimseyenlere göre kelime müteaddi değildir.³⁰⁶

Al-i İmran Sûresi 97. Ayet:

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

“Onda açık açık deliller, İbrahim'in Makamı vardır. Ona giren, güvene erer. Yoluna gücü yeten herkesin, o Ev'e gi(dip haccet)mesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kim nankörlük ederse şüphesiz Allah, bütün alemlerden zengindir.”³⁰⁷

Ayette geçen آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ ifadesini kıraat alimleri çoğul haliyle okumuştur. Übey b. Ka'b'ın kıraatine baktığımızda ifadenin çoğul haliyle değil tekil olarak okunduğunu görmekteyiz. “Apaçık ayetler” yerine آيَةٌ بَيِّنَةٌ “Apaçık bir ayet” şeklinde okumuştur.³⁰⁸ Söz konusu ifadeyi İbn Abbas, Mücâhid ve Said b. Cübeyr de tekil olarak okumuştur. Kurtubî'de geçen görüşe göre; tekil okuyuşla kastettikleri makam-ı İbrahim'dir.³⁰⁹

Zâriyat Sûresi 49. Ayet:

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

³⁰⁰ Tevbe, 9/57.

³⁰¹ Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 8/264.

³⁰² Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/302; İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 3/46.

³⁰³ Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 8/264; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/302.

³⁰⁴ İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 3/46; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/110.

³⁰⁵ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 2/302; İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 3/46.

³⁰⁶ Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâm*, 8/264.

³⁰⁷ Al-i İmran, 3/97.

³⁰⁸ İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 1/475; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/1010; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/432.

³⁰⁹ Kurtûbî, *Câmiu'l ahkâm*, 4/283; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/432.

“Her şeyden iki çift (erkek-dişi) yarattık ki düşünüp öğüt alasınız.”³¹⁰

Ayette geçen تَذَكَّرُونَ ifadesini Übey b. Ka’b “Her şeyden iki çift yarattık ki iyice öğüt alasınız diye” şeklinde ze’yi fetha üzere ve iki te ile okumuştur.³¹¹ İbn Amr, İbn kesir, Ebu Amr, Nafi ise ze’yi şedde ve idğamıyla تَذَكَّرُونَ olarak okudu.³¹²

Tûr Sûresi 21. Ayet:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

“Kendileri inanmış, zürriyetleri de imanda kendilerine uymuş olan kimselerin zürriyetlerini de kendilerine katmışızdır; kendi ameller (inin sevab)ından da hiçbir şey eksiltmemişizdir. Herkes kendi kazandığına bağlıdır.”³¹³

Ayette geçen أَلَتْنَاهُمْ kelimesini Cumhur kurrâ Elif’in fethası ile okudu. İbn kesir,³¹⁴ İbn Muhaysin³¹⁵ ve Ebu Yahya³¹⁶ lamın kesresi ile أَلَتْنَاهُمْ şeklinde okumuştur. Übey b. Ka’b’ın kıraatinde ise ifadenin لَتْنَاهُمْ şeklinde okuduğunu görmekteyiz. İlgili ifadeyi İbn Mes’ud ve Ameş’in kıraatinde aynı şekilde olduğu kaynaklarda yer almaktadır.³¹⁷ İbnu’l-A’rabi’nin görüşüne göre ولتا يليت ليتا، وألت يولت إيلا، وألت يالت. ولتا يليت ولتا يليت “İyilik edenin hiçbir karşılığını azaltmaz” tüm kullanılan bu kelimeler azaltmak anlamındadır.³¹⁸ İbn Abbas ve İbn Cübeyr’in ilgili ifadeyi وَمَا أَلَتْنَاهُمْ “Hiçbir amellerini eksiltmedik” şeklinde mana vererek okudukları nakledilmektedir.³¹⁹

Neml Sûresi 51. Âyet:

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مُكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾

³¹⁰ Zâriyat, 51/49.

³¹¹ İbn Atıyye, Muḥarrerü’l-vecîz, 5/181.

³¹² Ömer, Nükrem, Mu’cem, 4/489.

³¹³ Tûr 52/21.

³¹⁴ İbn Atıyye, Muḥarrerü’l-vecîz, 5/189-190; Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 16/405; Ömer, Nükrem, Mu’cem, 4/498.

³¹⁵ Ömer, Nükrem, Mu’cem, 4/498.

³¹⁶ İbn Atıyye, Muḥarrerü’l-vecîz, 5/189-190.

³¹⁷ Ömer, Nükrem, Mu’cem, 4/498.

³¹⁸ Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 16/405.

³¹⁹ İbn Atıyye, Muḥarrerü’l-vecîz, 5/189-190.

“Bak, işte tuzaklarının sonucu nasıl oldu, (nasıl) biz onları ve kavimlerini toptan yıktık, yok ettik.”³²⁰

Ayeti kerime de geçen اَنَا دَمَرْنَاهُمْ ifadesini Âsım, Hamza, el-Kisâi fetha olarak İbn İshak’ın kıraati üzerine okumuştur.³²¹ İbn kesir, Ebu Amr ve Nafi aynı kelimeyi اِنَّا دَمَرْنَاهُمْ “Şüphesiz biz onları helak ettik” şeklinde kesra üzere okumuşlardır.³²² Übey b. Ka’b’in kıraatine baktığımızda kelimenin اَنْ دَمَرْنَاهُمْ “Bizim onları helak etmemize bak” şeklinde okunduğunu görmekteyiz.³²³ Übey’in bu okuyuşu اَنَا’nın fetha olarak okunması gerektiğini teyit eder niteliktedir.

Yâsîn Sûresi 52. Âyet:

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ (٥٢)

“Dediler: "Vah bize, bizi yattığımız yerden kim kaldırdı? İşte Rahman'ın va'dettiği şey budur. Demek Peygamberler doğru söylemiş!"³²⁴

Ayette geçen مَنْ بَعَثَنَا ifadesini cumhur kurrâ mimin fethası ile okumuştur.³²⁵ İbn Abbas ve Mücâhid mimin kesrası, ayın 'ın sükunu ve se'nin kesrası ile مَنْ بَعَثَنَا “Diriltilmemizden dolayı” şeklinde okumuşlardır.³²⁶ İbn mesudun kıraatinde ise aynı ifade مَنْ بَعَثَنَا olarak okunmuştur.³²⁷ İlgili ifadenin Übey b. Ka’b’in kıraatinde مَنْ هَبَّنَا “Bizi kim uyandırdı” şeklinde okunarak مِنْ مَرْقَدِنَا “Yattığımız yerden” kelimesine vasl ile okunmuştur.³²⁸ Übey b. Ka’b’a göre tüm beşer haşr’dan önce bir kez uyanacaktır. Kıraatindeki farklılık ile ayete “Onlar derler ki: Vay bize yazıklar olsun! Bizi yattığımız yerden kim uyandırdı? İşte bu Rahman'ın va'dettiği şeydir ve elçiler doğru söylemiştir.” manasını vermiştir.³²⁹

Zuhurf Sûresi 53. Âyet:

فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَايِكَةُ مُقْتَرِنِينَ (٥٣)

³²⁰ Neml 27/51.

³²¹ İbn Atıyye, Muḥarrerü'l-vecîz, 4/264; Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 13/205.

³²² Ömer, Nükrem, Mu'cem, 3/479; Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 13/206.

³²³ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 13/206. İbn Atıyye, Muḥarrerü'l-vecîz, 4/264.

³²⁴ Yâsîn ,36/52.

³²⁵ İbn Atıyye, Muḥarrerü'l-vecîz, 4/457-458.

³²⁶ Ömer, Nükrem, Mu'cem, 4/178; Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 14/427.

³²⁷ Zemahşerî, Keşşâf, 5/646; Ömer, Nükrem, Mu'cem, 4/179; İbn Atıyye, Muḥarrerü'l-vecîz, 4/457-458.

³²⁸ İbn Atıyye, Muḥarrerü'l-vecîz, 4/457-458; Ömer, Nükrem, Mu'cem, 4/179; Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 14/427.

³²⁹ İbn Atıyye, Muḥarrerü'l-vecîz, 4/457-458.

“Eğer o, doğru söylüyorsa) Üzerine altın bilezikler atılmalı, yahut yanında (kendisine yardım eden, onu doğrulayan) melekler de gelmeli değil miydi?”³³⁰

Cumhur kurrâ ayette geçen **أَسْوَرَةٌ** kelimesini **أَسَاوِر** şeklinde okudular. Hafs, Asım’dan nakille münferit olarak **أَسْوَرَةٌ** şeklinde okudu.³³¹İbn mesudun kıraatinde ilgili ifade **أَسَاوِير** şeklinde geçmektedir. Übey b. Ka’b’ın kıraatinde ise ilgili ifade **إِسْوَار** kelimesinin çoğul hali ile **أَسَاوِر** şeklindedir.³³²

Yusuf Sûresi 36. Âyet:

وَدَخَلَ مَعَهُ السَّجْنَ فَتَيَانٍ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرِيتِي أَعَصِرُ خَمْراً وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرِيتِي أَخْمَلُ قَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبْنَأُ بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾

“Onunla beraber iki genç daha zindana girdi. Onlardan biri dedi ki: “Ben düşümde şarap sıkığımı görüyorum.” Öteki de: “Ben de görüyorum ki başımın üstünde ekmek taşıyorum, kuşlar ondan yiyor. Bunun yorumunu bize haber ver, zira biz seni güzel davranan (iyi rü’ya yoran)lardan görüyoruz.” dedi.”³³³

Ayette geçen **أَعَصِرُ خَمْراً** “a’sıru hamran” ifadesi ile ilgili farklı okuyuşların olduğunu görmekteyiz. İbn Atıyye’nin tefsirinde bulunan bilgiye göre; **خَمْراً** “hamran” ifadesinin içki olarak nitelendirildiği ve bunun bir Umman dili olduğu, Umman dilin de ise üzümün içki anlamında kullanıldığı ifade edilmiştir.³³⁴ Yine aynı şekilde Kurtubi’de geçen nakilde; Mutemir b. Süleyman’ın yolda üzüm taşıdığını gördüğü bir bedeviye “Ne taşıyorsun?” diye sorduğun da bedevinin üzümü kastederek “hamr(şarap)” taşıdığını ifade ettiği aktarılmıştır.³³⁵ İki farklı kaynaktan geçen bilgilere baktığımızda birbirini desteklediği görülmektedir. Mana olarak farklılık arz eden söz konusu ifadenin İbn Mes’ûd ve Übey b. Ka’b’ın kıraatinde **إِنِّي** **أَعَصِرُ عَنَّا** “innî erânî a’sıru ‘ineben” şeklinde okunduğunu görmekteyiz. Ayet “Ben kendimi üzüm sıkarken gördüm” manasına gelmektedir.³³⁶

Nebe Sûresi 1. Âyet:

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿١﴾

³³⁰ Zuhurf, 43/53.

³³¹ Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 15/519; İbn Atıyye, *Muḥarrerü’l-vecîz*, 5/59-60.

³³² Zemahşerî, *Keşşâf*, 6/54; Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 4/359.

³³³ Yusuf, 12/36.

³³⁴ İbn Atıyye, *Muḥarrerü’l-vecîz*, 3/243-244.

³³⁵ Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 9/288.

³³⁶ Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 2/445.

“Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar?”³³⁷

Ayette bulunan عَمَّ kelimesi soru edatıdır. Zeccac’a göre kelimenin aslı عَنْ مَا olup “nun”, “mim”e idğam edilmiştir.³³⁸ Nun ’un idğam edilmesi ile oluşan عَمَّا kelimesinin sonunda ki hemze, istifham ve haberi ayırmak için hazfedilmiştir.³³⁹ Bazı Araplar istifham edatını tevkif için mim’i tahfif ederek عَمَّ şeklinde okurlar.³⁴⁰ Aynı ifadeyi Dahhak عَمَّه ‘Ammeh’ şeklinde sonunu “ha” ile vakfederek okumuştur.³⁴¹ İlgili ifadeyi Übey b. Ka’b’ın kıraatinde عَمَّا ‘Ammâ’ olarak sonunu “Elif” ile uzatarak okuduğunu görmekteyiz. Mana ise “Onlar birbirlerine nelerden soruyor?” şeklindedir. Aynı şekilde İbn Mes’ûd, İkrime (v. 105/723) ve İsâ b. Ömer’in (v. 149/766) kıraatinde de kelimenin عَمَّا şeklinde okunduğu kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır.³⁴²

Sâd Sûresi 1. Âyet:

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ (١)

“Sad, (uyarıcı) ve şanlı Kur’ân’a andolsun ki,”³⁴³

Cumhur kurrâ ayette geçen ص ifadesini صَادْ ‘Sâd’ şeklinde “dal” harfini sükûn ile okumuşlardır.³⁴⁴ İsa b. Ömer ifadeyi صَادْ ‘Sâde’ şeklinde “dal” harfini üstün olarak kelimeyi fetha üzere okumuştur. İbn Ebi İshak ise “dal” harfini hem esre hem de tenvinli olarak صَادِ ‘Sâdin’ şeklinde yemin lafzının hazfedilmiş olmasına binaen mecrur olarak okumuştur.³⁴⁵ Zemahşerî ’de aktarılan bilgiye göre; “Sâdin şeklinde mecrûr ve tenvinli okuyan kişi, kitâb ve tenzîl mânasını esas alarak munsarîf kabul etmiştir.”³⁴⁶

Söz konusu ifadeyi Übey b. Ka’b’ın kıraatinde incelediğimizde “dal” harfini kesra ile صَادِ ‘Sâdi’ şeklinde okuduğunu görmekteyiz.³⁴⁷ Kurtubi’de geçen bilgiye göre; Übey b. Ka’b’ın bu şekilde okumasının iki sebebinin olabileceğidir. İlk olarak “dal” harfi de sakin olursa iki sakin harf ardı sıra geleceğinden dolayı esreli okuduğu, ikinci görüş ise ifadenin

³³⁷ Nebe, 78/1.

³³⁸ Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 918/330.

³³⁹ İbn Atıyye, *Muharrerü’l-vecîz*, 5/423.

³⁴⁰ İbn Atıyye, *Muharrerü’l-vecîz*, 5/423.

³⁴¹ Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 5/285.

³⁴² Zemahşerî, *Keşşâf*, 6/1108; Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 5/285.

³⁴³ Sâd, 38/1.

³⁴⁴ İbn Atıyye, *Muharrerü’l-vecîz*, 4/491.

³⁴⁵ Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 15/8; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 2/230.

³⁴⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 5/788.

³⁴⁷ İbn Atıyye, *Muharrerü’l-vecîz*, 4/491; Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 15/8; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 2/230.

صَادِي يُصَادِي 'Sâdi-Yusâdi' fiilinden geldiğidir. "Sadâ" kelimesinin "Çılgılığı atan seda, yankı" manasında olan bu fiilden türediği ve anlamın "Sen amelinle Kur'an'a karşılık ver" şeklinde olduğu aktarılmaktadır.³⁴⁸

Tâhâ Sûresi 15. Âyet:

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ (١٥)

"(Kıyamet) Sa'at(i) mutlaka gelecektir. Herkesin, peşinde koştuğu işlerle cezalanması için, neredeyse onu gizleyeceğim."³⁴⁹

Ayette geçen أَكَادُ أُخْفِيهَا 'ekâdu uhfihâ' ifadesinin okunuşuna dair farklılıklar kaynaklarda yer almaktadır. Saîd b. Cübeyr (v. 94/713) söz konusu ifadeyi fetha ile أَكَادُ أُخْفِيهَا 'ekâdu ahfihâ' şeklinde okumuştur. Kelime bu hali ile hafâhudan türemiş olup "İzhar vakti yaklaşmıştır." anlamına gelmektedir.³⁵⁰ İbn Cübeyr'in hemzeyi üstün ile okuyarak "onu açığa çıkarırım", "amellerinin karşılığı görülsün diye onu izhar ederim"³⁵¹ manalarını vererek okuduğu aktarılmaktadır.³⁵² İbnü'l-Enbârî'nin (v. 328/940) değerlendirmesine göre ayet; إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا "Ben onu neredeyse kopartacağım" şeklindedir.³⁵³

Ayeti Übey b. Ka'b'ın kıraatinde incelediğimiz zaman أَكَادُ أُخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي 'ekâdu uhfihâ min nefsi', "Onu neredeyse kendimden bile gizleyeceğim."³⁵⁴ şeklinde okuduğunu görmekteyiz. Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'an adlı eserinde ise Übey b. Ka'b'ın okuyuşunun أَكَادُ أُخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي 'ekâdu uhfihâ min nefsi', "Ben neredeyse onu kendi zatımdan gizleyecektim" manası verilerek değerlendirildiği görülmektedir.³⁵⁵ Übey'in kıraatinde geçen مِنْ نَفْسِي ifadesinin iki şekilde açıklanabileceğini kaydeden Mâtürîdî, ilk olarak 'nefsi' ibaresinin zat olarak gelmediği ve mananın "mahlukatımdan gizliyorum" olduğu, ikinci değerlendirmesi ise 'nefsi' ifadesi ile kastedilenin melekler ve Peygamberler olduğudur.³⁵⁶

³⁴⁸ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 15/8.

³⁴⁹ Tâhâ, 20/15.

³⁵⁰ Zemahşerî, Keşşâf, 4/278.

³⁵¹ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 11/319.

³⁵² Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 11/319; Zemahşerî, Keşşâf, 4/278; Ömer, Nükrem, Mu'cem, 3/196.

³⁵³ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 11/320.

³⁵⁴ Zemahşerî, Keşşâf, 4/278.

³⁵⁵ Muhammed b. Muhammed Ebû Mansûr Mâtürîdî, Tevîlâtü ehli's-sünne. Thk. Mecdi Bâsellûm. (Beyrut:

Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 7/273-274.

³⁵⁶ Mâtürîdî Tevîlâtü ehli's-sünne, 7/273-274.

Enbiyâ Sûresi 77. Âyet:

وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ (٧٧)

“Ve ayetlerimizi yalanlayan kavimden onun öcünü almıştık. Onlar, kötü bir kavim olmuşlardı, biz de onların hepsini boğmuştuk.”³⁵⁷

Cumhur kurrâ ayette geçen مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ‘minel kavmil’lezîne’ ifadesini “min” harfi ceri ile okumuşlardır. Übey b. Ka’b’ın kıraatinde ilgili ifadenin عَلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ ‘Âlel kavmillezîne’ şeklinde olduğu kaydedilmektedir.³⁵⁸ Ebu Übeyde’ye göre ayette bulunan مِنْ “den...” harfi cerinin mana olarak عَلَى “e, a...” harfi ceri ile aynı anlamda olduğu, dolayısıyla iki harfi cer ile de mananın “Ve ayetlerimizi yalanlayan kavimden onun öcünü almıştık” şeklinde olduğu ve anlamın değişmediğidir.³⁵⁹ Kullanılan مِنْ harfi ceri ile نَصَرَ ‘nasara’ fiilinin ‘intesara’ fiili gibi geçişli yapılmak için kullanıldığı da kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır.³⁶⁰

Hadîd Sûresi 18. Âyet:

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفْ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ (١٨)

“Sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel borç verenler, işte onlara, (verdikleri), kat kat yapılır ve onlar için değerli bir mükafat da vardır.”³⁶¹

Ayette bulunan “Tasadduk eden” kökünden türeyen الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ lafızlarını kıraat alimleri “sad” ve “dal” harfini şeddeleyerek okudular. Ancak her iki lafızda da okuyuş farklılıklarının bulunduğunu görmekteyiz. İbn Kesir, Âsım, Ebu Amr, İbn Muhaysın iki lafzı da الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ ‘musaddikîne-musaddikati’ şeklinde “sad” harfini şeddesiz olarak “tasdik” den gelen mana ile okumuşlardır. Anlamı ise “Allah’ın indirdiklerini doğrulayanlar” şeklinde olmaktadır.³⁶² Übey b. Ka’b’ın kıraatinde ise iki lafzın “te” eklenerek okunduğu görülmektedir. الْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ ‘mutesaddikîne-mutesaddikâti’ ,“sadaka veren kadın ve

³⁵⁷ Enbiyâ, 21/77.

³⁵⁸ Mâtürîdî, *Tevîlâtü ehli’s-sünne*, 7/361-362; Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 3/265.

³⁵⁹ Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 11/518.

³⁶⁰ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/464.

³⁶¹ Hadîd, 57/18.

³⁶² Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 5/63; Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 17/96.

sadaka veren erkek” şeklinde okuyan Übey, “te” harfini “sad” harfine idğam ederek okumuştur.³⁶³

Bakara Sûresi 126. Âyet:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (١٢٦)

“İbrahim demişti ki: "Rabbim, bu şehri güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli ürünlerle besle!" (Rabbi) buyurdu: "İnkâr edenî dahi az bir süre geçindirir, sonra onu cehennem azabına (girmeğe) zorlarım, ne kötü varılacak yerdir orası!"

364

Ayette geçen أَضْطَرُّهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ lafızlarının farklı şekillerde okunduğunu görmekteyiz. Kıraati Seb'a imamı Kır'ı ibaresinin şart manasını barındıran mübteda olması nedeniyle, şarta cevap olarak caiz görülen فَامْتِئُهُ 'feumetti'uhu' kelimesini haber kabul edip şeddeli olarak okumuşlardır.³⁶⁵ İbn Amir فَامْتِئُهُ kelimesini tahfif üzere فَامْتِئُهُ 'feumti'uhu' şeklinde "faydalandır" manasını vererek okumuştur.³⁶⁶ Yahya b. Vessâb (v.103/721) hemzeyi esre ile فَاضْطَرُّهُ şeklinde okumuştur.³⁶⁷ İbn Muhaysın (v.741) ثُمَّ أَضْطَرُّهُ "ta" harfini şeddeleyip, "dat" harfine idğam ederek aynı mana ile okumuştur.³⁶⁸

İbn Abbas (v.68/688), Mücâhid, Katade فَامْتِئُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ 'feemti'hu kalîlen şumme'dtarrahu' şeklinde iki kelimeyi de emir sîgası ile okumuşlardır.³⁶⁹ Zemahşeri'nin keşşaf adlı eserinde aktarılan bilgiye göre, İbn Abbas, Mücâhid ve Katade ayetin başında geçen قَالَ filinin zamirinin Hz. İbrahim olduğu, önce Rabbinden inananları rızıklandırmasını daha sonra inkâr edenleri bir süre sonra cehenneme göndermesini istediğidir. Dolayısıyla İbn Abbas, Mücâhid ve Katade'nin okuyuşunda kastedilenin Hz. İbrahim'in duası olduğu aktarılmaktadır.³⁷⁰ Farklı okuyuşlarda ki değerlendirmelerini aktardığımız lafızların Übey b. Ka'b'ın kıraatinde نَضْطَرُّهُ ثُمَّ فَامْتِئُهُ قَلِيلًا iki hemzeyi "nun" olarak okuduğunu görmekteyiz. Ayet mana olarak "onu kısa bir süre faydalandıracağız

³⁶³ Mâtürîdî, *Tevîlâtü ehli's-sünne* 9/525-526; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 5/63; Kurtûbî, *Câmiu'l ahkâm*, 17/96.

³⁶⁴ Bakara, 2/126.

³⁶⁵ Zemahşeri, *Keşşâf*, 1/508.

³⁶⁶ Ebu Hayyân, *Bahr*, 1/614.

³⁶⁷ Zemahşeri, *Keşşâf*, 1/508.

³⁶⁸ Ebu Hayyân, *Bahr*, 1/614.

³⁶⁹ Kurtûbî, *Câmiu'l ahkâm*, 2/333; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/257.

³⁷⁰ Zemahşeri, *Keşşâf*, 1/508.

mahkûm edeceğiz” şeklinde olmaktadır.³⁷¹ Übey b. Ka’b ayette geçen buyruğun Allah tarafından verildiğini söyleyerek manayı ona göre vererek okumuştur. İbn Amir dışında Yedi kurrâ da bu şekilde okuyup manayı ona göre vermişlerdir.³⁷²

Nisa Sûresi 24. Âyet:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَنْتَبِعُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (٢٤)

“(Savaşta tutsak olarak) ellerinize geçen (cariye)ler dışında, evli kadınlar (la evlenmeniz) de haramdır. (İşte bunlar) size Allah'ın yazdığı yasaklardır. Bunlardan ötesini, iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla mallarınızla istemeniz (evlenmeniz), size helal kılındı. O halde onlardan yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini bir hak olarak onlara verin. Hakkın kesiminden sonra karşılıklı anlaşma (k suretiyle kesilenden az veya çok vermeniz)de üzerinize bir günah yoktur. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁷³

Nisâ suresi 24. ayet-i kerimeyi ittîfâkla tüm kıraat imamları aynı şekilde okumuştur. Ancak Übey b. Ka'b; *إِلَى أَجَلٍ* *فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَلَهُنَّ أَجُورُهُنَّ فَرِيضَةً* ayetini okurken *“belli bir süreye kadar”* kısmını ekleyerek *“o halde onlardan hangisi ile belli bir süreye kadar faydalandı iseniz, ondan dolayı onlara mehrini veriniz.”* şeklinde okumuştur.³⁷⁴ Ayetin İbn Abbas, Saîd b. Cübeyr tarafından da aynı şekilde okunduğu kaynaklarda yer almaktadır.³⁷⁵

Bakara Sûresi 184. Âyet:

أَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (١٨٤)

“Sayılı günler olarak. Sizden kim hasta veya seferde olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde (tutar). Oruca (güç) dayananların fidye vermesi, bir yoksulu doyurması

³⁷¹ Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/257; Ebu Hayyân, *Bahr*, 1/614.

³⁷² Kurtûbî, *Câmiu'l ahkâm*, 2/333.

³⁷³ Nisâ, 4/24.

³⁷⁴ Kurtûbî, *Câmiu'l ahkâm*, 5/115; Ömer, Nükrem, *Mu'cem*, 1/508.

³⁷⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/102.

lazımdır. Bununla beraber gönül isteğiyle kim bir iyilik yapar(oruç tutar)sa o, kendisi için iyidir. Bilerseniz oruç tutmanız, sizin için daha hayırlıdır.”³⁷⁶

Ayette bulunan Ramazan ayında hastalık veya yolculuk gibi sebeplerden dolayı tutulamayan orucun *فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ* “başka günlerde tutsun” ifadesi, bütün kıraat imamları tarafından bu şekilde okunmuştur. Übey b. Ka’b ise Mushaf’ında bu ayete “peş peşe” ifadesini ekleyerek *فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ مُتَتَابِعَاتٍ* “diğer günlerde aynı sayıda peş peşe tutacaktır”³⁷⁷ şeklinde okumuştur.³⁷⁸

Birinci mütevatir olan kıraate göre; orucun kazası art arda tutulabileceği gibi ayrı ayrı da tutulabilir. Ancak Übey b. Ka’b’ın şaz olan bu okuyuşuna göre tutulacak olan kaza orucu peş peşe tutulmalıdır. Durum böyle olunca ikinci kıraat birinci kıraati sınırlandırmaktadır. Übey’in şaz kıraatinde geçen *مُتَتَابِعَاتٍ* ifadesinin nesh olduğu kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır.³⁷⁹

Nitekim Ebû Hureyre den gelen rivayette Ramazan orucunun kazası ile ilgili Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Kimin ramazan orucundan kazaya kalmış bir orucu varsa onu peş peşe kesintisiz tutsun, ara vermesin.” Yine İbn Abbas’a sorulan Ramazan ayının kazası ile ilgili soruya “Dilediğin gibi tut” şeklinde verdiği cevap ve Hz. Aişe, Ahmed b. Hanbel, İmam Şafii (v.204/820), İmam Ebu Hanife’nin de bu görüşte olduğu kaydedilmektedir. Nesh öncesi ve sonrası rivayetlerinde kaza orucu ile ilgili iki hüküm de bildirilmektedir. Dolayısıyla dileyen art arda tutabileceği gibi ayrı ayrı da tutabilir.³⁸⁰

Bakara Sûresi 31. Âyet:

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٣١)

“Adem’e isimlerin tümünü öğretti, sonra onları meleklerle sunup: "Haydi, doğru iseniz onların isimlerini bana söyleyin," dedi.”³⁸¹

Ayette bulunan *ثُمَّ عَرَضَهُمْ* ifadesinin farklı vecihlerle okunduğu kaydedilmektedir. İbn Mes’ûd’un okuyuşunda ifadenin *عَرَضَهُنَّ* “onları arz etti” şeklinde olduğu, “هُنَّ” zamirini

³⁷⁶ Bakara, 2/184.

³⁷⁷ Zemahşeri, *Keşşâf*, 1/610.

³⁷⁸ Ömer, Nükrem, *Mu’cem*, 1/285.

³⁷⁹ Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 2/541.

³⁸⁰ Kurtûbî, *Câmiu’l ahkâm*, 2/541.

³⁸¹ Bakara, 2/31.

ekleyerek okuduğu aktarılmaktadır.³⁸² İbn Mes'ûd'un (v.32/652) dişilere ait zamir kullandığı görülmektedir. Bu tür zamirlerin şahıslara değil isimlere ait olduğu ve Arapçada bu zamirlerin daha özellikli olarak dişiler hakkında kullanıldığı kaydedilen bilgiler arasındadır.³⁸³ Zemahşeri'nin keşşaf adlı eserinde ise عَرَضَهُمْ ifadesinde bulunan "hum" zamiri için; "fülindeki zaminin müzekker kılınmasının sebebi ise, müsemmalar içerisinde akıl sahiplerinin de bulunmasıdır. Böylece tağlîb kuralı gereğince zamir müzekker kılınmıştır." görüşüne yer verilmiştir.³⁸⁴

Söz konusu ifadeyi Übey b. Ka'b'ın kıraatinde incelediğimizde ثَمَّ عَرَضَهَا "onları gösterdi, onları arz etti" şeklinde okuduğunu görmekteyiz.³⁸⁵ Burada kullanılan müfred dişî zamir olduğu ve çoğunlukla cansız varlıklar için kullanıldığı aktarılmaktadır.³⁸⁶ Übey'in bu okuyuşu ile ilgili isimler kelimesinin şahıslara delalet ettiği, bu yüzden isimler hakkında عَرَضَهُمْ ifadesinin kullanılmasının daha uygun görüldüğü kaydedilmektedir. Ayette geçen "sonra onları meleklerle göstererek" ibaresinde mana olarak kastedilen şeyin meleklerle gösterilen isimler olduğu beyan edilmektedir.³⁸⁷

Enfâl Sûresi 2. Âyet:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (٢)

"Mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, O'nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını artırır ve Rablerine tevekkül ederler."³⁸⁸

Ayette bulunan وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ kısmını Übey b. Ka'b فَزَعَتْ قُلُوبُهُمْ 'fezi'et kulûbuhum' şeklinde okumuştur.³⁸⁹ فَزَعَتْ kelimesi ile ayetin manası "kalplerinde Allah korkusu oluşur" anlamına gelmektedir. Übey'in okuyuşu, ayette geçen وَجِلَتْ kelimesini daha anlaşılır hale getirmiştir. Söz konusu ifadenin İbn Mes'ûd'un kıraatinde ise فَزَعَتْ قُلُوبُهُمْ 'ferikat kulûbuhum' şeklinde olduğu kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır.³⁹⁰

³⁸² Zemahşeri, Keşşâf, 1/348; Ömer, Nükrem, Mu'cem, 1/186; Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 1/551.

³⁸³ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 1/551.

³⁸⁴ Zemahşeri, Keşşâf, 1/346.

³⁸⁵ Zemahşeri, Keşşâf, 1/348. Ömer, Nükrem, Mu'cem, 1/186.

³⁸⁶ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 1/551.

³⁸⁷ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm, 1/551.

³⁸⁸ Enfâl, 8/2.

³⁸⁹ Ömer, Nükrem, Mu'cem, 1/253.

³⁹⁰ Zemahşeri, Keşşâf, 2/1078.

Bakara Sûresi 127. Âyet:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

“İbrahim, İsmâ'il'le beraber Ev'in temellerini yükseltiyor: "Rabbi'imiz, bizden kabul buyur, kuşkusuz sen işitensin, bilensin.”³⁹¹

Bu ayeti kerime de Übey b. Ka'b; رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ kısmı olan dua bölümünün başına وَيَقُولَانِ ilavesini eklemiştir.³⁹² Mana olarak ise şöyledir: وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ وَيَقُولَانِ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا “Hani İbrahim ve İsmail o Evin temellerini birlikte yükseltiyorlardı. İkisi de: Rabbimiz bizden kabul buyur... diyorlardı.”³⁹³ İbn Mes'ûd'un kıraatinde de böyle okunduğu kaynaklarda yer almaktadır.³⁹⁴ Şaz olarak kabul edilen bu ilave dua cümlesinin kim tarafından söylendiğine dair gelebilecek bir soruya cevap olarak manaya katkıda bulunmaktadır.

Bakara Sûresi 61. Âyet:

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِئُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّاتِ بَعِيرَ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

“Hani siz demiştiniz ki: "Ey Musa, biz bir yemeğe dayanamayız, bizim için Rabbine du'a et de bize yerin bitirdiği sebzesinden, acurundan, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın." (Musa): "İyi olanı, daha aşağı olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? Bir şehre inin, orada size istediğiniz var," demişti. Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu; Allah'ın gazabına uğradılar. Öyle oldu, çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere Peygamberleri öldürüyorlardı. İsyana daldıkları, sınırı aştıkları için bunu hak ettiler.”³⁹⁵

Ayette geçen مِصْرًا ifadesini Cumhur kurrâ ‘mısran’ şeklinde tenvinli olarak okumuştur.³⁹⁶ İbn Mücâhid 'in değerlendirmesi “kelimeyi munsarif olarak yani tenvinli

³⁹¹ Bakara, 2/127.

³⁹² Ömer, Nükrem, Mu'cem, 1/258.

³⁹³ Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm 2/340.

³⁹⁴ Zemahşerî, Keşşâf, 1/510; Ömer, Nükrem, Mu'cem, 1/258.

³⁹⁵ Bakara, 2/61.

³⁹⁶ Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî, Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm, (Dâru Tayyibetü'n-Neşr, 1420/1999), 1/281; Kurtûbî, Câmiu'l ahkâm 2/132.

okuyanların belirli bir şehri kastetmeyip herhangi bir şehri kastettiği” yönündedir.³⁹⁷ Übey b. Ka’b’ın kıraatinde ise kelimenin tenvinsiz olarak مَصْرَ şeklinde okunduğunu görmekteyiz.³⁹⁸ Übey b. Ka’b’a göre kelime ile kastedilenin herhangi bir şehir olmadığı, kastedilen mananın ‘Firavun ’un şehri’ olduğudur.³⁹⁹ İlgili ifadenin İbn Abbas, İbn Mes’ûd ve A’mes (v.148/765)’in kıraatinde de مَصْرَ olarak tenvinsiz okunduğu kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁰⁰

Yûnus Sûresi 92. Âyet:

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ (٩٢)

“Bugün senin (canından ayırdığımız) bedenini, (denizin dibinden) kurtarıp (sahilde) bir tepeye atacağız ki senden sonra gelenlere ibret olasın. Ama insanlardan çoğu bizim ayetlerimizden gafildirler.”⁴⁰¹

Ayette geçen نُنَجِّيكَ “kurtarıp” kelimesinin farklı vecihlerle okunduğu kaynaklarda yer almaktadır. Ya’kûb el-Hadramî ’nin kıraatinde ifadenin نُنَجِّيكَ ‘nuncîke’ şeddesiz olarak “Kavminin düştüğü o denizin dibinden seni çıkarırız.” manası ile okunduğu aktarılmaktadır.⁴⁰² Übey b. Ka’b ilgili ifadeyi نُنَجِّيكَ ‘nunahhike’ şeklinde “ha” harfi ile okumuştur.⁴⁰³ Mana ise şöyledir: “Seni bir kenara bırakacağız”⁴⁰⁴, “Seni denizin bir kıyısına atarız.”⁴⁰⁵ İfadeyi İbn Mes’ûd’un kıraatinde de “ha” harfi ile okunmuş şekilde görmekteyiz.⁴⁰⁶

İsrâ Sûresi 7. Âyet:

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُؤُوا وَجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا (٧)

“İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, o da kendi aleyhinizedir. Son taşkınlığınızın zamanı gelince (yine öyle kullar göndeririz) ki, yüzlerinizi kötü duruma

³⁹⁷ Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 2/132.

³⁹⁸ Ömer, Nükrem, Mu’cem, 1/208.

³⁹⁹ Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 2/132; İbn kesir, Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm, 1/281.

⁴⁰⁰ Zemahşerî, Keşşâf, 1/394; Ömer, Nükrem, Mu’cem, 1/208.

⁴⁰¹ Yûnus, 10/92.

⁴⁰² Zemahşerî, Keşşâf, 3/334.

⁴⁰³ İbn Cinnî, el-Muhtesab, 1/316; Ömer, Nükrem, Mu’cem 2/368.

⁴⁰⁴ Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 8/584.

⁴⁰⁵ Zemahşerî, Keşşâf, 3/334.

⁴⁰⁶ Ömer, Nükrem, Mu’cem, 2/368.

soksunlar (üzüntüden suratlarınızın asılmasına sebep olsunlar) ve ilk kez girdikleri gibi yine Mescid'e (Kudüs'e) girsinler ve ele geçirdiklerini mahvetsinler.”⁴⁰⁷

Ayet-i kerime de bulunan لَيْسُوا ifadesinin farklı şekillerde okuduğunu görmekteyiz. Kisâi kelimeyi “nun” ile okurken, hemzeyi ise fetha ile لَيْسُوا ‘li-nesûe’ şeklinde okumuştur.⁴⁰⁸ Manası ise “Kederinizin yüzünüzden belli olmasını sağlayayım” anlamındadır.⁴⁰⁹ Aynı ifadeyi İbn Âmir, A’meş, Hamza, İbn Vessâb ise لَيْسُوا ‘li-yesû’e’ şeklinde “ya” ile tekil, hemzeyi de üstün olarak okumuşlardır.⁴¹⁰ Mana ise “o karartsın” şeklindedir.⁴¹¹ Söz konusu ifadenin Übey b. Ka’b’ın kıraatinde “nun” ve te’kid harfi ile لَيْسُوَنَّ ‘le-nesû’enne” şeklinde okunduğunu görmekteyiz.⁴¹² Mana ise “Mutlaka belli olmasını sağlayalım” şeklindedir.⁴¹³ Yine ifadenin Übey b. Ka’b’ın Mushaf’ında لَيْسِيءَ ‘li-yusî’e’ şeklinde de okunduğu kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır.⁴¹⁴

Neml Sûresi 66. Âyet:

بَلْ اِدَارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

“Doğrusu onların ahiret hakkındaki bilgileri, art arda gelip bir araya toplandı. Fakat onlar (hala) ondan bir kuşku içindedirler. Daha doğrusu, onlar ondan yana kördürler.”⁴¹⁵

Ayette geçen اِدَارَكَ “art arda” lafzının farklı vecihlerle okunduğu kaydedilmektedir. اِدَارَكَ “İddârakenin” aslı “tedârake” dir. Lafızda “Tâ” harfi “Dâl” harfine idğam edilerek okunmuştur. Kelimeye “sakin harfle başlangıç yapılamayacağı için fiilin başına vasl hemzesi” getirilmiştir.⁴¹⁶ Nâfi, Hamza, Kisâi, Şeybe ve Asım’ın kıraatinde lafız اِدَارَكَ ‘beliddârake’ şeklinde okunmuştur.⁴¹⁷ İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer, Ya’kûb ise اِدْرَكَ ‘bel edrake’ olarak okumuşlardır.⁴¹⁸ Yine İbn Mes’ûd, İbn Abbas, İbn Muhaysın, Ebû Recâ, Hasan ve Katade’nin ifadeyi اِدْرَكَ ‘bel e-edrake’ şeklinde okuduğu kaynaklarda yer

⁴⁰⁷ İsrâ, 17/7.

⁴⁰⁸ Ömer, Nükrem, Mu’cem, 3/46.

⁴⁰⁹ Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 10/341.

⁴¹⁰ Ömer, Nükrem, Mu’cem, 3/46; Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 10/341.

⁴¹¹ Zemahşerî, Keşşâf, 3/1072.

⁴¹² İbn Cinnî, el-Muhteseb, 2/15; Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 10/341.

⁴¹³ Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 10/341.

⁴¹⁴ Ömer, Nükrem, Mu’cem 3/47; İbn Cinnî, el-Muhteseb, 2/15.

⁴¹⁵ Neml, 27/66.

⁴¹⁶ Zemahşerî, Keşşâf, 4/1126.

⁴¹⁷ Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 13/219.

⁴¹⁸ Ömer, Nükrem, Mu’cem 3/485; Zemahşerî, Keşşâf, 4/1126; Kurtûbî, Câmiu’l ahkâm, 13/219.

almaktadır.⁴¹⁹ Übey b. Ka'b'ın kıraatine baktığımızda ifadenin تَدَارَكَ 'bel tedârake' ve اَمْ تَدَارَكَ 'em tedârake' olarak iki şekilde okunduğunu görmekteyiz.⁴²⁰ Araplara göre sözün başında istifham edatı bulunuyorsa hem اَمْ ile hem de تَدَارَكَ ile okunabilir. İkisi birbirinin yerine kullanılabilmektedir.⁴²¹

⁴¹⁹ İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, 2/142-143.

⁴²⁰ İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, 2/142-143.

⁴²¹ Kurtûbî, *Câmiu'l ahkâm*, 13/220.

SONUÇ

Cahiliye döneminde okuma-yazma bilen Araplardan biri olan Übey, Tevrat ve İncil'i bir Yahudi ve Hristiyan âlimi kadar titizlikle incelemiştir. Arapların batıl inançlarından tatmin olamayan Übey, aynı hissi Yahudilikte de hissetmiş olmalı ki onların mukaddes kitaplarını tetkik etmeye başlamıştı. İslâm'ın adını duyurmaya başladığı ilk zamanlarda hiç tereddüt etmeden Medine'den Mekke'ye gelerek Akabe'de Allah Rasûlüne biat ederek Müslüman olmuştur.

Medine'ye hicret ile birlikte hızlanan İslâm hizmetinde ön safta bulunanlardan biri olarak Allah Rasûlü 'nün dikkatini çekmiştir. Onun hizmete olan bu sevdası vahiy kâtipliği gibi önemli göreve gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca okuma-yazma konusunda iyi olması vahiy kâtipliğine seçilmesinde diğer bir etken olmuştur. Ensar'dan vahiy kâtipliği yapan ilk kişi oldu. Kıraatini bizzat Rasûlullahtan alma şerefine nail olan Übey, gelen vahyi hem yazar hem de ezberleyerek muhafaza ederdi. Kur'ân'ı baştan sona ezberleyen nadir sahabilerden biri idi. Vahiy kâtipliğinin yanında Hz. Peygamber'in diplomatik yazışmalarında da görev almıştı. Birçok yazışmada Rasûlullah'ın sır ortağı olan Übey, “filan oğlu filan yazdı” imzasını da kullanan ilk kişi olmuştur.

Hz. Peygamber'in “*Seyyidü'l-Kurrâ*” övgüsüne mazhar olan tek sâhabî oldu. O, Allah'ın seçtiği muallim idi. Bizzat Cenâb-ı Hâkk tarafından adı anılarak müjdelendi. Onlarca Kur'ân muallimi içerisinde Rabbimiz onun adını andı. Ahlakı, takvası, Kur'ân'a olan bağlılığı onu bu şerefe nail etti. Übey b. Ka'b, Kur'ân'a ve sünnete olan vukufiyeti ile toplumun “*Şemsü'l-Kurrâsı*”, Ensar'ında Abdullah b. Mesûd'u oldu.

Âlimlerin, Kıraat ilminin en zor meselelerinden biri olarak gördükleri yedi harf konusunda Übey b. Ka'b rivayet ettiği veya ona isnad edilen *yedi harf* hadislerinin sayısı onbeş'i geçmektedir.

Medine Tefsir okulunun imamı olarak görevlendirilen Übey, bu okulda İbn Abbas gibi birçok kıymetli ilim adamlarını yetiştirmiştir. İbn Abbas hocasının ilmine olan hayranlığını şu sözleriyle ifade etmiştir: “*O, ilimde köklü ve derin bilgi sahiplerinden biri idi.*” Allah Rasûlünün vefatından sonra da Mescid-i Nebevi 'de ders halkaları oluşturarak öğrendiklerini gelecek nesillere aktarmıştır. Yaptığı her işte Allah'ın rızasını gözetmiş, makam ve maddi kazanç düşüncelerinden yaşamı boyunca uzak olmuştur.

Hiz. Peygamber hayatta iken insanlara Kur'ân öğretmekle kalmayıp onların problemleriyle de bizzat ilgilenmiştir. Keskin bir zekâyâ sahip olan Übey, hukuki konularda da fetva vermiştir. Doğru bildiğini çekinmeden söyleyerek gösterdiği cesareti ile toplumun takdirini toplamıştır. Baktığı davalarda makam ve mevki gözetmeden verdiği kararlar ile halkın nazarında güvenilir bir kişi haline gelmiştir.

Kur'ân'a olan hizmetiyle kıraat ilmine katkısı büyüktür. Kendisine has Mushaf'ına dair bilgiler kaynaklarda yer almaktadır. Kur'ân'ın açıklanmasına yönelik çalışmalarda âlimler bu Mushaf'tan yararlanmışlardır. Mushafına yazmış olduğu tefsir kabilinden olan açıklayıcı mahiyette ki ibareler daha sonra Übey'in kıraati diye rivayet edilmiştir. Ancak bu rivayetler Übey'e isnad edilen şaz kıraatler olarak değerlendirilmiştir. Mütevatir kıraat imamlarının altısının isnadının muttasıl olarak Übey b. Ka'b'a ulaşması, O'nun kıraatinin mütevatirliğinin ispatıdır. Daha sonra gelen müfessirler tefsir çalışmalarında bu rivayetlerden faydalanmışlardır. Fakihler ise verdikleri fıkhi hükümlerde yine bu rivayetlerden istifade etmişlerdir.

Übey b. Ka'b, Hiz. Peygamber döneminde üstlendiği önemli görevleri, Hiz. Ebubekir ve Hiz. Osman döneminde de devam ettirmiştir. Cem ve istinsah kurullarında halifelerin isteği ile görevlendirilmiştir. Cem komisyonunda kendi mushafı ile bilirkişi olarak bulunması kıraatine olan güvenirliliğinin göstergesidir. Ayrıca istinsah komisyonuna seçilirken Hiz. Osman'ın “*sen Kur'ân'ı iyi bilensin*” sözü, ona ve kıraatine olan güvenin bir diğerk önemli ispatıdır.

Kur'ân'ı Kerimin anlaşılmasında önemli bir yere sahip olan Übey, Tefsir alanında da önde gelen isimlerden biri olmuştur. Tefsir de kullandığı yöntem ise Hiz. Peygamberden gördüğü Kur'ân'ı anlama yöntemidir. Kur'ân'ı tefsir ederken yine Kur'ân'a müracaat etmiş, ayet hakkında açıklama bulamadığı zaman sünnete başvurmuştur. Her ikisinde de açıklama bulamadığında başka kaynaklar ile açıklamaya çalışmıştır.

Kur'ân ilminde iyi olan Übey, hadis ve fıkıh alanında da dikkat çeken sâhabî olmuştur. Uzun yıllar Allah Rasûlü ile birlikte olması hadis konusunda belli bir birikime sahip olmasında önemli bir rol oynamıştır. Hiz. Peygamber'in yakınında bulunması, onun sohbetlerine şahit olmasına rağmen rivayet ettiği hadis sayısı 164'ü geçmemiştir. Bu da ilmi birikimini aktarırken ne denli titiz davrandığının göstergesidir. Fıkıh alanında da fikrine başvuru olan önemli bir şahsiyetti. Hilafeti döneminde Hiz. Ömer birçok konuda kendisinin görüşlerini alırdı.

Çalışmamızda yer verdiğimiz bilgiler sonrası şunu diyebiliriz ki; Übey. b. Ka'b demek Kur'ân'a adanmış bir ömür demektir. Kur'ân aşkı ile yanarak bütün ömrünü ilme ve öğrenmeye adanmıştır. Müslüman oluşundan vefatına kadar Kur'ân'ı Kerim'in öğretilmesinde büyük fedakârlıklar göstermiştir. Sadece söylemleri ile değil, yaptığı hizmetlerle davasındaki samimiyetini kanıtlamıştır. Hz. Peygamber ile başlayıp, Hz. Osman dönemine kadar devam eden bir ömrün böyle dolu dolu geçirilmesine hayran kaldığımızı belirtmek isteriz. Böylesine hareketli ve bereketli bir hayatı araştırırken duyduğumuz haz ise tarifsizdi. Medine'den Rabbine uğurlanan bu kıymetli değer, vefatı ile toplum için büyük bir kayıp olsa da arkasında bıraktığı bu ilmi mirası inananlar için örnek teşkil etmeye devam edecektir...

KAYNAKÇA

- A'zamî, Muhammed Mustafa. *Vahye dilişinden Derlenişine Kur'ân Tarihi Eski ve Yeni Ahit ile Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. çev. Ömer Türker – Fatih Serenli. İstanbul: İz yayıncılık, 4. Basım, 2018.
- Atik, Kemal. “Übey b. Ka'b ve Kur'ân ilmindeki yeri”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*/4, (1987).
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud. *Cümelin Min Ensâbî'l-Eşrafi*. thk. Süheyl Zekkar, Riyad ez-Zirikli. 13 cilt. Beyrut: Daru'l Fikir, 1. Basım, 1417/1996.
- Belâzûrî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud. *Fütuhu'l-Buldan*. çev. Mustafa Fayda. İstanbul: Sıyer Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraât İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *el-Câmi'u's-Sahih*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasır. 9 Cilt. Beyrut: Daru Tavki'n-Necat, 1. Basım, 1422/2001.
- Cansız, Ahmet. *Sahih Kıraat İsnad Edilen Sahabe Rivayetlerinin Kıraat İlmindeki Yeri*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar – Oryantalistlerin Görüşleri-*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Dağ, Mehmet. *İhticâc Bağlamında Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Dalkılıç, Mehmet. Hz. Übey b. Ka'b, İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *et-Teysîr fî'l-Kıraati's-Seb'a*. thk. Otto Trezel. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2.basım, 1404/1984.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 11. Basım, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Dimyâtî, Ahmet b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfu Fudela'l-Beşer fî'l-Kıraati'l-Erbeati Aşere*, thk. Ali Muhammed Dabba', Mısır, 1940.
- Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî el Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*. 5 Cilt. Kuveyt: Mektebet'ül Menari'l İslamiyye, 27. Basım, 1415/1994.
- Ebû Bekr, Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*. 30 cilt. Beyrut: Dâru'l-Me'arif, 1414-1993.
- Ebû Dâvûd, Abdullah. *Kitâbü'l-Mesâhif*. Abdulkadir Karakuş. 1. Basım. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahrü'l muhîf fî't-Tefsîr*. thk. Sıtkı Muhammed Cemil. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l Fikir, 1420/1999.

- Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbü'rî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Salah Ba'sman, Hasan el-Gazali, Zeyd Mihraş, Emin Baş. 33 Cilt. Cidde: Dâru't-Tefsir, 1. Basım, 1436/2015.
- Ebû Muhammed, Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el İbâne an Meâni'l Kırâât*, thk. Abdulfettah İsmâil Şelebi, Kahire: Dâru nehd, Mısır, ts.
- Ebû Muhammed Şerefüddîn Abdülmü'min b. Halef b. Ebi'l-Hasen ed-Dimyâtî, *İthâfu Fudalâi'l Beşer fi'l Kırâati'l Erbeate Aşer*, thk: Enes Mihra. Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1427/2006.
- Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. İshak b. Musa b. Mihrân el-İsfahânî, *Hilyetü'l- Evliya ve Tabâkâtü'l-Asfiyâ*, 10 Cilt. Mısır: darü's-saadet, 1394/1974.
- Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-Vecîz İlâ Ulûmi Tete'alluku bi'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Tayyar Altıkulaç, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1986.
- Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu Fadl İbrahim. 4. Cilt. Mısır: Genel Kitap Otoritesi, 1394/1974.
- Ezrakî, Muhammed b. Abdullah Ebu'l-Velîd, *Ahbâru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Hârûf, Muhammed Fehd. *el-Müeyesser fi'l-Kıraati'l- Aşri'l-Mütevâtira min Tarîki Tayybeti'n-Neşr vel'l-Kıraati'l-Erbaâ's-Şazze ve Tevcihu*. Dimaşk: Daru'l İbn Kesîr, 2016.
- Heysemî, Nureddin b. Ali b. Ebu Bekir b. Süleyman el-Heysemî. *Mecmeü'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*. thk. Hüsâmeddin el-Kutsî. 10 cilt. Kahire: Mektebet'ül Kutsî, 1414/1994.
- Hindi, Ali el Muttaki, *Kenzü'l Ummâl fi Süneni'l Akvâl ve'l Ef'âl*, Thk: Bekri Hayyânî Saffet es Sekkâ. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r Risale, 5. Basım, 1401/1981.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *El-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab*. Nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî. 4 cilt. Beyrut: Daru'l Ceylün, 1. Basım, 1412/ 1992.
- İbn Atıyye, el-Endelüsî Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdîrrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l Kitabi'l Aziz*. thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed. 6. Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1. Basım, 1422/2001.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osmân. *el-Muhteseb fi Tebyîni Vucûhi Şevâzzi'l Kırâati ve'l İdâhi Anhâ*. thk. Ali Necdi Nâsif, Abdulfettah İsmail Şelebî. 2 cilt. Kâhire: Matbaatu Ehrabu't Ticâriyye, 1389/1969.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el- Askalanî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, çev. Seyfullah Erdoğan (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2008)
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzibu't-Tehzib*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz. 12 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1. Basım, 1424/2004.

- İbn Haleveyh, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Haleveyh. *Muhtaşar fî şevâzzi'l-Kur'ân (kırâat) min Kitâbi'l- Bedî'*. Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, ts.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 8 Cilt. 2. Basım, Dâru Tayyibetü'n-Neşr, 1420/1999.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî, *el-Maârif*, Mısır: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1. Basım, 1353/1934.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Muhtasar Târihu Dimaşk*, thk. Rûhiye en-Nuhhâs-Riyad Abdülhamit Murat-Muhammed Muti, 29 Cilt. Suriye: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1402/1984.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 3. Basım, 1414/1993.
- İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmi. *Kitâbu's-Seb'a fî'l-Kırâat*. thk. Şevki Dayfî. Kâhire: Dâru'l-Meârif, 3. Basım, 1400/1980.
- İbn Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm el-Fihrist, thk. İbrahim Ramazan. Beyrut: Dâru'l-Me'arif, 2. Basım, 1417/1197.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimi el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebîr*. Çev. Adnan Demircan. 11 cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- İbnü'l Esir, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, thk. Alî Muhammed Muavvız- Adil Ahmed Abdülmevcud. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*, thk. Alî Muhammed Dabbağ. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Müncidü'l-Mukri'in ve Münşidü't-Tâlibîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Karagöz, İsmail. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karakuş, Abdulkadir. *Übey b. Ka'b ilmi şahsiyeti, kıraati ve tefsirdeki metodu*. İstanbul: Hikmetevi yayınları, 1. Basım, 2018.
- Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları, 3. Basım, 2005.
- Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed Ebû Mansûr. *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*. Thk. Mecdi Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım 1426/2005.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ. Ankara: İmaj Yayınları, 2003.
- Nebil, Muhammed İbrahim Âlu İsmail. *Kıraat İlmi*. çev. Yavuz Fırat. Kayseri: Kimlik Yayınları, 1. Basım, 2021.

- Nöldeke, Theodor- Friedrich Schwally, *Kur'ân tarihi*, çev. Muammer Sencer. İlke Yayınları, 1. Basım, 1970.
- Ömer, Ahmed Muhtar; Abdullah Salim Nükrem. *Mu'cemül Kıraati'l Kur'âniyye Mea Mukaddime fil Kıraati ve Eşherü'l Kurrâ*. Kuveyt: Metbuatu Camietu Kuveyt, 2. Basım, 1408/1988.
- Önen, Hacı. *Kıraat Tarihi ve Kıraât Farklılıklarının Kur'ân Tefsirine Etkisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Pusmaz, Durak. *Übey İbn Ka'b ve Tefsirdeki yeri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*, Terc. M. Said Şimşek, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Şen, Ziya. *Kur'ân'ın Metinleşme Süreci*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 1. Basım, 2013.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Tarihu'l Ümemî ve'l Mülük*. thk. Ebû'l Fadıl İbrahim. 11 cilt. Beyrut: Dârü't-Türaş, 2. Basım, 1387/1967.
- Ünal, Mehmet. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd. *Kitâbu'l-Meğâzî*. Thk. Marsden Jones. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 3. Basım, 1409/1989.
- Yıldırım, Muhammed Emin. *Sahabe İklimi-* 4. 4 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 3. Basım. 2020.
- Zehebi, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşki. *Ma'rifetu'l-Kurrâi'l-Kibâr ala't-Tabakat ve'l-Âsâr*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1417/1997.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşki, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût. 25 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405/1985.
- Zemahşerî, Ebû'l Kasım Carullah. *el-Keşşâf an Haqâ'iki Ğavâmi'î't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vîl*. çev. Muhammed Coşkun, Murat Sülün. ed. Murat Sülün. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2017.
- Zencânî, Ebû Abdullah. *Kur'ân tarihi*, çev. Ziya Şen, İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 1. Basım, 2013

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : BALA, Zülal

Uyruğu :

Doğum Tarihi ve Yeri :

E-mail :

ORCID :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	İlahiyat Fakültesi	09.02.2016

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
-----	-----	-------

Yabancı dil

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

21.09.2022

Tez Başlığı / Konusu:

ÜBEY B. KA'B VE KIRAAT İLMİNDEKİ YERİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 67 sayfalık kısmına ilişkin, 21/09/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %14 (on dört) dür.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

21/09/2022
ZÜLAL BALAL
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı: Zülal BALAL

Öğrenci No:

Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri

Programı : Kur'ân Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı

Statüsü : Y. Lisans ☐ Doktora ☐

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Cemil KÜÇÜK
21/09/2022

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
21/09/2022
Prof. Doç. Dr. BEKİR KOÇLAR
Enstitü Sekreteri